

Uluslararası Garanti Anlayışı ve 1960 Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın Analizi

The Understanding of the International Guarantee and Analysis of Cyprus Treaty of Guarantee of 1960

İlyas BOZKURT *,

Makale Bilgisi

Araştırma makalesi
Başvuru: 24.08.2022
Düzeltilme: 25.11.2022
Kabul: 28.03.2023

Keywords

Cyprus
Treaty of Guarantee
International
Guarantees
Greek Cypriot Side
Turkish Cypriot Side

Anahtar Kelimeler

Kıbrıs
Uluslararası
Garantiler
Garanti Antlaşması
Rum Tarafı
Türk Tarafı

Özet

Kıbrıs'ta 16 Ağustos 1960'da sömürge rejimini sona erdiren ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu belgeleyen hukuki akıtlardan birisi de Garanti Antlaşması'dır. Söz konusu Antlaşma; yeni devletin egemenliği, toprak bütünlüğü ve güvenliğinin yanı sıra, "devletin işleyiş düzeni"ni (state of affairs) de garanti altına almıştır. Rum tarafına göre; yeni devletin egemenliğini sınırlandırması ve iki toplum arasındaki ayrışmayı perçinlemesi nedeniyle, Garanti Antlaşması Kıbrıs sorununun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sorunun çözümü için Garanti Antlaşması mutlaka kaldırılmalıdır. Türk tarafına göre ise nüfus açısından daha küçük olan Kıbrıslı Türklerin siyasi, sosyal ve ekonomik haklarının korunmasını garanti altına alan bir devlet düzeni tesis edilmiştir. Devletin bu işleyiş düzeni bozulduğu takdirde, Rumlar; devletin yasama, yürütme ve yargı mekanizmalarındaki çoğunluklarını kullanarak, Türklerin haklarını ellerinden alacak düzenlemeleri hayata geçirecekler ve Türkleri, devletin egemenliğinin kaynağı olan siyasi eşitliğe sahip bir toplum konumundan, basit bir azınlık konumuna indirgeyeceklerdir. Bu nedenle, Garanti Antlaşması, Türk toplumunun bekası açısından hayati öneme sahip olup, mutlaka devam etmelidir. Bu çalışmanın amacı; tarafların pozisyonlarından bağımsız olarak, uluslararası (UA) garanti anlayışı çerçevesinde, Kıbrıs Garanti Antlaşması'nı analiz etmektir. Çalışmada; önce "garanti" ve "garanti antlaşması" kavramları incelenecek, ardından tarihsel süreç çerçevesinde garanti güvenceleri ile garantilerin kapsam, biçim ve diğer özellikleri açıklanacaktır. Daha sonra, UA garantilerin belirlenen özellikleri çerçevesinde, Kıbrıs Garanti Antlaşması analiz edilecektir. Bu çalışmanın argümanı; Garanti Antlaşması'nın UA garanti anlayışı ile uyumlu olduğu, "devletin işleyiş düzeni"nin garanti edilmesinin özel bir garanti nesnesi olduğu, ancak UA garanti antlaşmalarında bu tür özel garanti nesnelerinin de sık sık yer aldığı, bu yönüyle de Antlaşma'nın UA garanti anlayışına aykırı düşmediği hususudur.

Abstract

The Cyprus Treaty of Guarantee is among the acts which documented the disestablishment of colony regime and declaration of the independent Republic on August 16, 1960. The Treaty guaranteed the sovereignty, territorial integrity and security of the new State besides the state of the affairs established by the Basic Articles of its Constitution. To Greek side, the Treaty restricted the sovereignty of the state and underpinned the partition of communities. Therefore, the abrogation of it is a precondition to resolve the Cyprus Issue. For the minor Turkish side, a state of affairs was established to guarantee their political, social and economic rights. When it is impaired, Greeks could deprive Turks of their rights and degrade their status to a simple minority by exploiting Greek majority in the legislative, the executive and the judiciary. The aim of this study is to analyse the Treaty of Guarantee based on the understanding of international guarantee, irrespective of the positions of the sides. In this study, after defining the conceptions of "guarantee" the specifications of international guarantees will be discussed. Thereafter, Cyprus Treaty of Guarantee will be analysed against these specifications. This paper argues that the Treaty is in harmony with the understanding of the international guarantee.

1. GİRİŞ

Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla yürütülen müzakerelerin en önemli anlaşmazlık başlıklarından birisi “Güvenlik ve Garantiler” olmuştur. Türk tarafı yıllarca garantiler konusunu bir müzakere başlığı yapmaktan kaçınmıştır. 1977-2004 yılları arasındaki tüm müzakerelerde hep Garanti Antlaşması’nın yürürlükte kalacağı farz ve kabul edilmiştir. 2004 yılında tarafların onayına sunulan Annan Planı’nda da üniter devletten federal devlete geçişin gerektirdiği zorunlu düzeltmeler yapılarak, Garanti Antlaşması’nın yürürlükte kalması öngörülmüştür.

2004 sonrası yapılan müzakerelerde, garantiler konusunda Türk tarafının tutumunda bir esneklik eğilimi hissedilirken, Rum tarafı, Garanti Antlaşması’nın yürürlükten kaldırılması konusunda katı bir tutum içerisine girmiştir. Rum tarafı, muhtemel bir çözüm planına “evet” demek için Garanti Antlaşması’nın yürürlükten kaldırılmasını bir “olmazsa olmaz” şart olarak ileri sürmektedir. En son gerçekleştirilen müzakere süreci çerçevesinde, 7 Temmuz 2017’de, Crans Montana’da toplanan beşli zirvenin başarısızlıkla sonuçlanmasının altında yatan en önemli sebeplerden birisinin garantiler konusu olduğu iddia edilmektedir (Kızılyürek, 2017). Tarafların garantiler konusundaki tutumlarını açıklayabilmek açısından, tarihsel süreç içerisinde yerleşmiş uluslararası garanti anlayışını temel alarak, Kıbrıs Garanti Antlaşması’nın özelliklerinin detaylı bir şekilde analiz edilmesinin önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı; söz konusu analizi yaparak, Garanti Antlaşması’nın uluslararası garanti anlayışı ile ne derece uyumlu olduğunu ortaya koymaktır. Bu çalışmada, Garanti Antlaşması’nın UA garanti anlayışı ile uyumlu olduğu, garanti nesnelere birisi olan “devletin işleyiş düzeninin” (*the state of affairs*) garanti edilmesinin özel bir garanti nesnesi olduğu, ancak UA garanti antlaşmalarında bu tür özel garanti nesnelere sık sık yer aldığı, bu yönüyle de Antlaşma’nın UA garanti anlayışına aykırı düşmediği argümanı savunulmaktadır.

2. GARANTİ VE GARANTİ ANTLAŞMASI KAVRAMLARI

“Garanti” (*guarantee*) teriminin İspanyolca “*garrant*” (bir mülkün sahipliğinin doğru olduğunu garanti etmek) veya “*garante*” (garantör) kelimelerinin değişime uğramış bir şekli olabileceği veya eski Fransızca “*garan*” (savunan, koruyan) veya “*warranty*” (yetki, hak, kefalet, garanti) kelimelerinden gelmiş olabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca Almanca “*wahren*” (savunmak veya emniyetli ve bağlayıcı yapmak) teriminin de etimolojik köken olabileceği belirtilmektedir (Harper Douglas, “Etymology of guarantee”). Garanti, başka bir kişinin borcunu, temerrüdünü veya başarısızlığını karşılamaya yönelik bir teminat taahhüdü olarak tanımlanmaktadır. Garanti veren kişiye “garantör” (*guarantor*) veya “kefil” (*surety*), borcu garantiye konu olan şahsa ise asıl borçlu (*the principal debtor*) denir (De Colyar, 1875, s. 1). Garantör borcun ödenmesi için elinden gelen çabayı göstermekle mükellef olmasına karşılık, kefil borcu bizzat ödemekle mükelleftir. Bir ülke borçlarının, vaatlerinin veya angajmanlarının güvencesi olarak menkul veya gayrimenkul varlıklarını başkalarına teslim edebilir. Menkul varlıklardan verilen güvenceye “rehin” (*pledges*), gayrimenkullardan verilene ipotek (*pawn*), bunların senetle tahsis edilmeleri halinde düzenlenen belgeye ipotek senedi (*mortgage*) denir. Örneğin, Polonya 17’nci

yüzyılda kral tahtını ve çeşitli mücevherleri Prusya'ya rehin (*pledge*) olarak vermiştir (De Vattel, 2008, s. 398). 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde (VAHS, 1969) “antlaşma”, “ister tek bir belgede isterse iki veya daha fazla ilgili belgede yer alsın ve özel ismi ne olursa olsun, devletlerarasında yazılı şekilde akdedilmiş ve uluslararası hukuka tabi olan bir uluslararası mutabakat” şeklinde tanımlanmaktadır [Md 2, 1.(a)]. Ancak günümüzde hükümet dışı organizasyonların da uluslararası antlaşma imzaladığı dikkate alındığında, antlaşmayı; UA hukuk kişileri arasında bir hukuk ilişkisi kurmak, kurulmuş bir hukuk ilişkisini değiştirmek veya ortadan kaldırmak amacıyla, UA hukuk kurallarına uygun olarak yapılmış, yazılı ve bağlayıcı bir akit olarak tanımlamak daha doğru olacaktır (Sönmezoğlu, 1996, ss. 25-26).

Garanti antlaşmasını farklı hukukçular değişik şekillerde tanımlamışlardır. De Vattel, garanti antlaşmasını; “sadakatsiz bir müttefiki, angajmanlarını yerine getirmeye zorlamak için, ihtiyaç duyması halinde, taraflardan birisine yardım ve destek vermeyi vaat eden bir antlaşma türü” olarak tanımlamıştır (De Vattel, 2008, s. 396). Hall garanti antlaşmasını şu şekilde tarif etmiştir: “Ya belirli bir durumu (*a given state of things*) muhafaza etmek için müstakil bir antlaşmayla ya da bir antlaşma hükümlerini ihlalden korumak için o antlaşmanın metnine ilave edilmiş hükümler veya o antlaşmaya ekli bir başka antlaşmayla, söz konusu hükümlerin aksine hareket eden bir ülkeye karşı, belirlenebilecek veya gerekli olabilecek yöntemlerle, devletlerin müdahil olmalarını sağlayan bir sözleşmedir” (Hall, 1896, s. 342). Oppenheim ise daha kısa bir tanımla tercih etmiş ve garanti antlaşmasını; “taraflardan birinin, belirli bir nesneyi (*object*) diğer taraf için güvence altına almaya yönelik olarak, gücü dâhilinde olanı yapmak için müdahil olmasını sağlayan sözleşme” olarak tanımlamıştır (Oppenheim, 1955, s. 964). Günümüzde garanti antlaşmasını, en genel şekliyle, uluslararası hukuk kişileri arasında yazılı olarak imzalanan ve taraflar arasında üzerinde uzlaşılan konularda garanti tesis eden bir sözleşme olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Ancak büyük güçlerin yazılı bir belge imzalamaksızın, farklı şekillerde garanti verdikleri durumlar da mevcut olup ilerleyen bölümde açıklanacaktır. Garanti antlaşması, tarafların uzlaşmasını sağladığı bir barış antlaşmasını ikame eden, yani onun yerine geçen bir antlaşma değildir. İki veya daha fazla taraf arasında yapılan bir barış antlaşmasının hükümlerine tarafların uymasını sağlamak için söz konusu antlaşmaya güvenceler ekleyen ve onu kuvvetlendiren bir yöntemdir (Dowty, 1975, s. 215).

Garanti antlaşmalarının kişileri (veya tarafları) genellikle devletler olarak kabul edilmiştir. 20'nci yüzyılın ilk yarısına kadar hukukçular antlaşmaların taraflarını hep devletler olarak düşünmüşlerdir (De Vattel, 2008, s. 396-397; Hall, 1896, s. 323, 342; Oppenheim, 1955, s. 964). Bununla birlikte, tarihte bir ülkenin içinde yaşayan bir grubu veya azınlığı, taraflardan biri olarak kabul edip, onlara bir antlaşma ile sağlanan hakların güvenceye alınması amacıyla sağlanan garantiler de görülmektedir. Örneğin, 1628 yılında İngiltere Kralı Charles I ile Fransa'da, Protestan olan, La Rochelle halkı arasında yapılan

antlaşma bu türdendir.¹ Benzer bir garanti de Osmanlı ile dönemin büyük güçleri arasında yapılan 1856 Paris Antlaşması'nda görülmektedir.²

1945'de BM'nin kurulmasından sonra, BM Güvenlik Konseyinin, bazı kararlarıyla, bir garantör durumuna geldiği de tartışılmaktadır. Teknik açıdan bir garanti antlaşması mevcut olmasa da ileride ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, özellikle sömürge olmaktan yeni kurtulmuş ülkelerin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü garanti altına alan ve bu kapsamda uluslararası güç kullanmayı da öngören bazı BM Güvenlik Konseyi kararları bulunmaktadır. Örneğin, 1960 yılında BM Güvenlik Konseyinin 143 (1960) sayılı Kongo kararı bu türden bir karar olarak düşünülmektedir (Dowty, 1974. ss. 10-28).

3. GARANTİ GÜVENCELERİ

Tarihsel süreç içerisinde taraf devletler, çoğu zaman, imzaladıkları uluslararası antlaşmaların hükümlerine uymayı sarfınazar edebilmişlerdir (De Vattel, 2008, s. 343). Bir savaş sonunda yapılan barış antlaşmalarında, genellikle yenilen taraf için ağır hükümler konulduğu için yenilen taraflar; bir süre sonra, özellikle koşulların kendileri için elverişli olduğunu değerlendirdikleri bir zamanda, söz konusu hükümleri sona erdirmeyi düşünebilmişlerdir. Benzer şekilde, dönemin büyük güçlerinden bazılarınınca desteklenen ve nispeten küçük olan bir devlet, kendisinden daha büyük bir devletle müzakere masasına oturarak bir antlaşma imzalama fırsatına sahip olabilmıştır. Ancak antlaşmadan sonraki uygun bir fırsatta antlaşmaya taraf büyük devlet, daha önce verdiği tavizleri geri alma eğilimi içerisine girebilmiştir. Bu tür eğilimler, bir antlaşma imzalanmış olması gerçeğinin, bazı güvenceler olmadığı takdirde söz konusu antlaşma hükümlerine uyulacağı konusunda, zayıf tarafa yeterli güvenlik sağlamayacağını ortaya koymuştur (Headlam-Morley, 2016, s. 107).

Uluslararası antlaşmalar taraflara bir yandan “tam yükümlülük” (*perfect obligation*) getirirken diğer yandan da onlara “mutlak hak” (*perfect right*) yaratmaktadır. Dolayısı ile bir antlaşmanın ihlalinin, karşı tarafın mutlak bir hakkına tecavüz ve ona karşı bir haksız fiil oluşturduğunu düşünen hukukçular mevcuttur (De Vattel, 2008, s. 343). Bununla birlikte, uygulamalardan edinilen ve hoş olmayan tecrübeler, kutsal ve ihlal edilmemesi gereken “antlaşmalara sadakat” (*the faith of treaties*) prensibinin, tarafların antlaşmalara daima uyacaklarına dair yeterli bir güvence sağlamadığını göstermiştir. Bu nedenle, insanoğlu antlaşmalara sadakatsizliğe karşı, etkililiği tarafların iyi niyetine bağlı olmayan yöntemleri ihtiva eden güvenceler aramıştır. Garanti, bu yöntemlerden birisi olmuştur. Bir barış antlaşması veya başka herhangi bir antlaşma yapanlar, söz konusu antlaşmaya uyulacağı konusunda tam olarak kendilerini rahat hissetmemişler ve güçlü bir devletin garantisine ihtiyaç duymuşlardır. Garantör devlet antlaşmada yer alan şartların muhafaza edileceğini vaat etmiş ve o şartlara uyulmasını sağlamıştır.

¹ Dönemin İngiltere Kralı Charles I; Fransa ile Fransa Kralı'na isyan eden La Rochelle halkı arasında, söz konusu halkın imtiyaz ve bağışıklıklarını açıkça belirlemeyen bir antlaşma yapıldığı takdirde bunu kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Charles I, 1628'de La Rochelle halkını tatmin edecek muhtemel bir antlaşma için La Rochelle halkının garantörü olacağını belirten bir de antlaşma imzalamıştır (Headlam-Morley, 2016, s. 108).

² 1856 Paris Barış Antlaşmasının 22-27' inci maddelerine göre Eflak ve Buğdan özerklik kazanmış ve antlaşmayı imzalayan ülkeler, Osmanlı Devleti'ne karşı, bu özerkliğin garantörü olmuşlardır (Armaoğlu, 2019, s. 261).

Garantör devlet vaatlerini ihlal eden tarafa karşı gerektiğinde güç kullanma zorunda da kalabileceği için bu rolü üstlenmek sıradan bir angajman olmamıştır (De Vattel, 2008, ss. 395-396).

16'ncı yüzyıla kadar olan erken dönemde, tarafların antlaşma hükümlerine uymalarını güvence altına almak için başvurulan tedbirler bir hayli zengindir: Tarafların yemin etmesi; akit tarafların mevcut veya daha sonra kazanılacak her türden mallarının rehin olarak kullanılması; imzalara şahitlik edilmesi; antlaşmayı ihlale yeltenen tarafa yardım etmeme buna mukabil karşı tarafla dayanışma gösterme; aforoz ve yasaklama dâhil Papa tarafından dini sansürler (*ecclesiastical censures*) getirilmesi; halefler veya mirasçılar tarafından garantinin yenilenmesi; önemli şahsiyetlerin rehine olarak alıkonulması, mahalli meclisler veya hukuk mahkemeleri tarafından antlaşmanın tescil edilmesi ve nihayet otokratik gücü az çok tesis edildikten sonra bizzat yöneten (*the sovereign*) tarafından antlaşmanın onanması bu tedbirler arasında yer almıştır (Satow, 1925, s. 295).

16'ncı Yüzyılın sonuna kadar antlaşmaların onay işlemine genellikle; bir yemin, mülkün ipotek edilmesi ve dini sansürlere tabi tutma ile kamu kurumlarının teyidi veya hepsi aynı anda olmasa da en azından bu koruma tedbirlerinden bazıları eşlik etmiştir (Satow, 1925, s. 296). 17'nci Yüzyılda ise bu konudaki eğilim daha basit bir yöntemin uygulanması olmuştur. Antlaşmalara uyma konusunda uygulanan eski tedbirler büyük oranda terk edilmiş ve bu tedbirlerin yerine antlaşmalara bir garanti kaydı veya hükmü (*a guarantee clause*) eklenmiştir. Yapılan bir incelemede 1610-1748 yılları arasında imzalanan 198 antlaşmadan sadece 41 tanesinde eski güvence tedbirlerinin yer aldığı tespit edilmiştir. 1748 yılından sonra yapılan 79 antlaşmadan ise sadece birisinde güvence olarak eski tedbirlerden önemli şahsiyetlerin rehine olarak tutulmasının yer aldığı görülmüştür (Satow, 1925, s. 297).³ Böylece 17'nci Yüzyıldan başlayarak antlaşmalar, ilave güvence tedbirleri olmaksızın, onay (*ratification*) işlemine tabi tutulmuştur. Onayın da sade ve basit (*pure and simple*) olması esas alınmıştır (Satow, 1925, s. 296).

4. GARANTİLERİN KAPSAMI VE GARANTİ BİÇİMLERİ

Tarihsel süreç içerisinde garantilerin kapsadığı konular değişiklik göstermiştir. 17'nci Yüzyılda garanti antlaşması anlayışının oldukça açık ve belirgin olduğu söylenebilir. Garanti terimi ilkin sadece yapılan veya yapılmakta olan bir antlaşmaya atıfta bulunarak ve hemen hemen hep bir arabulucunun (*mediator*) var olduğu durum çerçevesinde kullanılmıştır. Genellikle iki devlet veya devletler grubu başladıkları bir savaşı bir barış antlaşması ile bitirmeye çalışmışlar, ancak antlaşmanın şartları konusunda kendi aralarında bir uzlaşma sağlayamamışlar ve başka devletleri kendilerine bu konuda yardım etmeye ve koordinelerde bulunmaya davet etmişlerdir. Arabulucu devlet, savaşan devletlerin bir anlaşmaya varmaları için bütün etkisini kullanmış, ayrıca bununla yetinmeyip imzalandıktan sonra barış şartlarına uyulması sorumluluğunu da üstlenmiştir. Bir başka deyişle garanti, bir antlaşmanın içeriğine uygun şekilde uygulanmasının bir güvencesiydi (Headlam-Morley, 2016, s. 109).

³ 1748 yılında İngiltere ile Fransa arasında yapılan Aix-la Chapelle Antlaşması uygulanıncaya kadar iki İngiliz yüksek düzeyli şahıs Fransa'ya rehine olarak gönderilmiştir.

18'nci yüzyılda garanti terimi oldukça geniş kapsamlı bir biçimde kullanılmaya başlanmış ve nihayetinde çok farklı karakterdeki belgelere bu terim dâhil edilmeye başlanmıştır. Garanti antlaşması adı verilen metinlerin, çoğu zaman, mülklerinin karşılıklı savunması için devletlerin aralarında yaptığı bir savunma ittifakından farklı bir şey olmadığı ve garanti teriminin devletlerarasında alışılmış anlamından biraz farklı anlam kazandığı görülmüştür. Avusturya İmparatoru'nun yayınladığı Veraset Yasası'nın Avrupa büyük güçlerinin çoğunluğu tarafından garanti edildiğini ve egemenlerin kendi devletlerini karşılıklı olarak garanti ettiklerini vurgulayan hukukçu Emerich de Vattel, bu tür antlaşmaları ittifak antlaşması olarak isimlendirmek gerektiğini belirtmiştir (De Vattel, 2008, s. 397). 18'nci yüzyıl boyunca garanti terimini hemen hemen her barış antlaşmasında kullanmak bir moda haline gelmiştir (Headlam-Morley, 2016, s. 112). Biçimsel olarak yapılan işlem ise imzalanan bir anlaşmaya tarafların uymasını güvence altına almak için ya söz konusu antlaşmanın içerisine bir garanti şartı ilave etmek ya da müstakil bir garanti antlaşması yaparak söz konusu antlaşmaya ek yapmak olmuştur.

19'ncü yüzyılda garanti kavramının kapsamının daha da genişlediği ve belirli bir devletin varlığının veya belirli bir durumun sürdürülmesinin de garanti kapsamına dâhil edildiği görülmektedir (Dowty, 1974, s. 6). Bir ülkenin sürekli tarafsızlığının büyük devletler tarafından garanti edilmesi (İsviçre ve Belçika gibi) bu yüzyılda gerçekleşmiştir. Ancak barış antlaşmalarına garanti terimi çok nadir olarak eklenmiş ve 18'nci yüzyıldaki standart uygulamadan bilinçli olarak kaçınılmıştır. Garanti edilen durumlar kısıtlı olmuştur. Devletlerden hiçbiri, bir başka devletin toprak bütünlüğü tehlikeye girdiği zaman, onun yardımına gitmek için resmi ve kesin bir yükümlülük altına girmekle ilgilenmemiştir (Headlam-Morley, 2016, s. 114).

20'nci yüzyıla girerken garantilerin kapsamı çok daha fazla genişlemiş ve uluslararası ilişkiler alanında garanti antlaşması; “devletlerin belirli bir durumu (*a given state of things*) korumak maksadıyla yaptıkları akitler” olarak genel bir ifadeyle tanımlanmıştır (Hall, 1896, s. 342). Daha yakın dönemde, 1970'lerde, garantilerin kapsamını inceleyen Dowty, biçimsel garanti antlaşmasından ziyade garanti eylemini (*act of guarantee*) ön plana çıkarmış ve akademik anlamda garanti olgusunu çalışmanın; aslında garanti kelimesinin zihinlerde oluşturduğu anlamdan ziyade, uluslararası politikanın daha merkezi bir olgusu olan, küçük devletlerin korunması eyleminin incelenmesi olduğunu savunmuştur. Dowty, ilave olarak, garantinin; garanti edilen devletin taraf olduğu belirli bir antlaşmanın hükümlerini veya söz konusu devletin hükümet şeklini veya belirli bir hanedan ya da rejimi veya o devletin tarafsızlık statüsünü ya da basitçe bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü kapsayabileceğini belirtmiştir. Bu düşüncelerden hareketle Dowty, garanti olgusunu; “daha zayıf bir devletin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü veya diğer belirlenen niteliklerinin koruma yükümlülüğünün, aksi belirtilmediği sürece güç kullanmak suretiyle, bir başka devlet tarafından kabul edilmesi” şeklinde tanımlamaktadır (Dowty, 1975, s. 216).

Garantinin kapsamı gibi şekli de tarihsel süreç içerisinde değişiklik göstermiştir. 18'nci Yüzyıla kadar garantinin, antlaşma taraflarının tamamına, bazılarına veya sadece birisine vaat edildiği görülmektedir.

Yaygın uygulamanın ise garantinin tarafların tamamına vaat edilmesi olduğu görülmektedir. Bazen birkaç devletin ortak bir ittifak antlaşması yaparak, antlaşma hükümlerine uyulmasını sağlamak konusunda karşılıklı olarak birbirlerine garanti verdikleri de görülmektedir (De Vattel, 2008, s. 396). 19'ncü yüzyılda başlıca üç garanti şekline söz etmek mümkündür. Birinci şekil tarafların karşılıklı (*mutual*) garantisidir. Taraflardan birisi karşı tarafın yararına olan bir şeye güvence verirken, karşı taraf da güvence veren tarafın yararına olan bir şeye garanti sağlama yükümlülüğünü üstlenmektedir. Rusya ve Fransa arasında yapılan 1807 Tilsit Antlaşması'nın bu garanti şekline örnek olabileceği ve tarafların topraklarının bütünlüğünü karşılıklı garanti ettikleri görülmektedir.

İkinci bir garanti şekli, bir veya daha fazla devletin üçüncü bir devlet yararına yükümlülük üstlenmesidir. İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü müştereken ve müteselsilen (*jointly and severally*) garanti ettikleri 15 Nisan 1856 tarihli Paris Garanti Antlaşması bu garanti şekline bir örnektir. Söz konusu Garanti Antlaşması 30 Mart 1856 Paris Barış Antlaşması ile belirlenen Osmanlı topraklarının bütünlüğünü garanti altına alan müstakil bir antlaşmadır.

Bir diğer garanti şekli de tarafların ortak menfaati için yapılan bir düzenlemeye uyumun güvence altına alınmasına yönelik garanti antlaşmasıdır. İngiltere ve Fransa'nın, İsveç ve Norveç'in toprak bütünlüklerini garanti ettikleri Kasım 1855 Stokholm Antlaşması'nın (*Treaty between France and Great Britain and Sweden-Norway for Securing the Integrity of the United Kingdoms of Sweden and Norway*) bu garanti şekline bir örnek olduğu söylenebilir (Hall, 1896, ss. 342-344).⁴

Garanti sağlayan ve resmi olarak yapılmış yazılı sözleşmelerin çok az bir bölümü açıkça garanti antlaşması olarak adlandırılmıştır. Söz konusu sözleşmelerin geri kalan bölümünde garanti kayıtları; genel antlaşmaların, ittifak antlaşmalarının veya karşılıklı savunma paktlarının, koruyucu antlaşmaların (*protectorate treaty*) ve bazen diğer yasal formların içerisine dâhil edilmiştir (Dowty, 1974, s. 8). Genel bir tespit olarak, 19'ncü yüzyılın ortalarına kadar garanti kayıtlarının (*guarantee clauses*) barış antlaşmalarının içerisine yazıldığı söylenebilir. Bu garanti kayıtlarının, amaç ve terimleri açısından, günümüz modern ittifaklarındaki garanti kayıtlarına göre daha belirli bir nitelikte oldukları görülmektedir. Örneğin 1815 Viyana sözleşmelerindeki garanti kayıtları, söz konusu sözleşmelerin hükümlerine yakın bir şekilde tanımlandıkları için daha belirli bir şekilde ifade edilmişlerdir. 1878 Berlin Antlaşması'ndan başlayarak, antlaşmalara geleneksel garanti kaydı koyma usulünün terk edildiği izlenmektedir. Garantilerin daha çok ikili bir pazarlık konusu olduğu, önem ve belirliliklerini kaybettikleri ve artan bir ölçüde büyük bir güç veya ittifaka tek taraflı bağlar kurma şeklinde ortaya çıktıkları ileri sürülmektedir (Dowty, 1974, s. 19).

⁴ Tilsit, Paris Garanti ve Stokholm antlaşmaları hakkında detaylı bilgi için Bkz. Douglas M. Gibler, 2009, *International Military Alliances, 1648–2008*, CQ Press, 114 (Tilsit Antlaşması için), 127-128 (Londra Antlaşmaları için), 150-151 (Paris Garanti Antlaşması için), 149-150 (Stokholm Antlaşması için).

Tarihte garanti antlaşması olarak bilinen bazı antlaşmaların gerçekte garanti antlaşması özellikleri taşımadığı, buna mukabil garanti antlaşması olarak adlandırılmayan (ittifak antlaşması, karşılıklı savunma antlaşması vs.) bazı antlaşmaların ise esasen garanti antlaşması olduğu görülmektedir. Bu nedenle bir antlaşmanın garanti antlaşması olması için hangi ayırt edici özellikleri taşıması gerektiği konusunun incelenmesi gerekmektedir.

5. GARANTİ ANTLAŞMALARININ ÖZELLİKLERİ

Tarihsel süreç içerisinde garanti antlaşmalarının üç özelliğinin gözlemlendiği söylenebilir. Bunlardan birincisi, barış müzakerelerinde güçlü bir devletin zayıf olan tarafa yardım etmeyi üstlenmiş olmasıdır. İkincisi, şayet bu yardım başarılı olmuş ve bir antlaşmaya varılmışsa söz konusu devlet bu antlaşmayı savunmayı üstlenmeli ve hükümlerinin uygulanması için garantör olmalıdır. Son olarak, garantör devletin sağlayacağı yardım açık bir şekilde belirtilmiş ve üstlenilen yükümlülük sınırlanmış ve tanımlanmış olmalıdır (Headlam-Morley, 2016, s. 107). Antlaşma metninde herhangi bir yerde “garanti” terimi yer almasa da İngiltere, Fransa ve Hollanda’nın 1608 yılında imzaladığı İttifak Antlaşması’nın (*the Treaty of Alliance*) ilk gerçek garanti antlaşması olduğunu savunan Headlam-Morley, bu argümanını söz konusu antlaşmanın ikinci maddesi ile desteklemektedir.⁵ Söz konusu maddede bir garanti antlaşmasında aranan yukarıdaki üç hususun da yer aldığını belirten Headlam-Morley, bu özellikleri nedeniyle söz konusu antlaşmadan bahsederken veya alıntı yaparken haklı olarak hep garanti antlaşması olarak anıldığını ileri sürmektedir (Headlam-Morley, 2016, ss. 106-107).

Belirtilen üç özelliğe ilave olarak, bir antlaşmanın icrasını sağlamak için, antlaşmayı ihlal suçunu işleyen tarafa karşı garantörün güç kullanmasına yönelik bir anlayışın garanti antlaşmasına yansıtılmış olması gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır (Satow, 1923, s. 298). Dowty ise Headlam-Morley’in çalışmasına atıfta bulunarak, ancak farklı ifadeler kullanarak, geçmişte tüm garantilerin üç temel unsuru ihtiva etmesi gerektiğinin anlaşıldığını belirtmektedir. Birincisi, tek başına kendini korumaya muktedir olmayan bir zayıf devlete daha güçlü bir devlet tarafından yardım edilmesidir. İkincisi, garanti belirli bir amacı veya hedefi kapsamalıdır. Son unsur ise gerektiğinde güç kullanma dâhil önceden belirlenmiş yöntemler kullanılmalıdır (Dowty, 1974, s. 6). Bunlara ilave edilebilecek bir husus da garanti antlaşmasının etkili olabilmesi için, garantör devletin milli güç unsurlarının, antlaşmaya taraf olan devletlerden güçlü olanına eşit veya daha büyük olması gerektiğidir. Zira ancak böyle bir güce sahip garantör devlet taraflara karşı caydırıcı olabilecektir.

Büyük devletlerin, yazılı antlaşmalar dışında da sık sık garanti verebildikleri, bu kapsamda; deklarasyonları, gayri resmi taahhütleri veya devlet eylemlerinde gizli garantileri de birer uluslararası

⁵ Bu antlaşmanın ikinci maddesinde; İngiltere Kralının iyi ve güvenli bir barışa ulaşma konusunda Hollanda’ya elinden gelen yardımı yapacağını vadettiği; barış sağlandığı takdirde bunun hükümlerine uyulmasını temin için azami çabayı sarf edeceği; doğrudan veya dolaylı olarak söz konusu barışı bozmaya ve ihlal etmeye çalışan tüm tarafların zarar, şiddet ve istilalarına karşı Hollandalıları ve Hollanda’yı savunacağı ve bunu sağlamak için 20 tam donanımlı iyi savaş gemisi tahsis edeceği, her yıl 6000 piyade ve 400 süvari (atlı) askeriyle yardım edeceği belirtilmektedir.

garanti biçimi sayan yazarlar bulunmaktadır (Dowty, 1974, s. 7). Nitekim 1815-1973 yılları arasında yapılmış antlaşmaların muhtelif garanti biçimlerini inceleyen Dowty, çalışmasında; BM Güvenlik Konseyi Kararlarını, çok taraflı diplomasiyi, deklarasyonları (tek, iki veya daha fazla taraflı), devlet eylemlerinde gizli garantileri, uyarıları, uluslararası güç konuşlandırmayı da birer garanti biçimi olarak kabul etmiştir (Dowty, 1974, ss. 28-38). Dowty, yaptığı garanti tanımını büyük güçlerin küçük devletlere sağladığı yardım anlayışı üzerine oturttuğu için büyük güçlere diğer büyük güçlerin sağladığı garantileri, küçük devletlerarasındaki karşılıklı garantileri, 1924 Cenevre Protokolü ve BM Şartı gibi evrensel garantileri, ülkelerin iç işlerine karışmaktan kaçınma gibi genel deklarasyonlar ile ABD Başkanları ile özdeşleştirilen genel doktrinleri (Monroe, Truman, Reagan vs. doktrinleri) yaptığı çalışmasına dâhil etmemiştir (Dowty, 1974, s. 8).

Garanti antlaşmalarına ait özellikleri taşıyan hukuki akitleri, başlıklarında “garanti” terimi taşımasalar bile, garanti fonksiyonlarını yerine getirdikleri için garanti antlaşması olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Bu noktada ittifak antlaşmalarına özel bir dikkat gösterilmesi gerekmektedir. Klasik realizmin öncülerinden Morgenthau bu konuya dikkat çekerek “bu tür ittifakların hedefi üye ülkelerin siyasi ve toprak bütünlüğünün muhafazası olduğu için bu ittifaklar bir garantiden ayırt edilemez” demiştir (Morgenthau, 1959, ss. 189-190). Bu noktada garanti antlaşmaları ile ittifak antlaşmaları arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturmanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

6. GARANTİ VE İTTİFAK ANTLAŞMALARININ FARKLARI

İttifak, gelecekteki bazı eylemler için iki veya daha fazla devletin, birbirine verdiği, şarta bağlı, resmi bir taahhüttür. Bahse konu eylemler; detaylı askerî planlama, kriz döneminde danışmalarda bulunma, bir devletin yaklaşmakta olan bir savaştan kaçınmayı vaat etmesi gibi herhangi bir şeyi kapsayabilir (Gibler, 2009, s. x1ix). İttifak dar anlamda, iki veya daha fazla devlet arasındaki “birlik” antlaşmalarıdır. Bu antlaşmaların amacı, savaştaki bir saldırıya karşı birbirini savunma veya üçüncü bir ülkeye müşterek olarak saldırma veya her ikisi birden olabilir. İttifak geniş anlamda ise değişik amaçlı birlik antlaşmalarını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır (Oppenheim, 1955, s. 959). Bu amaçlar; rakip devletlerin güçlerini dengeleme (*balance of power*), devletlerin bağımsızlığını tanıma, ticari maksatlı olarak bir geçişi veya toprağı temizleme, kara ve denizdeki bir ayaklanmayı sona erdirme ve ittifak üyeleri arasında arazi değiş tokuşu yapma veya arazinin güvenliğini sağlama şekillerinden birisi olabilmıştır (Gibler, 2009, s. 553).

İttifaklar ister savunma, ister saldırı isterse her iki amaçlı olsun, tehdit kaynağına göre “genel” veya “özel” ittifaklar şeklinde sınıflandırılabilir. Genel ittifaklar kaynağına bakılmaksızın “olası bir tehdide” karşı yapılmasına karşılık, özel ittifaklar bir veya daha fazla “belirli düşmana” karşı oluşturulurlar (Oppenheim, 1955, s. 961). Günümüzde saldırı amaçlı yapılacak bir ittifakın, BM Şartı’na (Mad. 2/4) aykırı bir durum oluşturacağına altını çizmek gerekir. Savunma ittifakı, devletlerarasında, herhangi bir taraf ülkenin bir saldırıya maruz kalması durumunda birbirlerini askerî açıdan desteklemek veya karşılıklı menfaatlerini ilerletmek amacıyla yapılmış anlaşmadır (Plano ve Olton, 1988, s. 169). Gerçek

bir savunma ittifakının hedefi güvenlik sağlama amacına dönük olarak üye ülkelerin güçlerini birleştirmektir.

Small ve Singer yaptıkları çalışmada ittifak antlaşmalarını, taraflardan birinin diğer ittifak üyelerine sağlamayı taahhüt ettiği desteğin seviyesine göre, üç kategoriye ayırmıştır: Savunma paktları (Tip 1), tarafsızlık ve saldırmazlık paktları (Tip 2) ve antantlar (Tip 3). Savunma paktları; üye ülkelere, saldırıya uğrayan herhangi bir pakt üyesine yardım etmek için askerî olarak müdahil olma yükümlülüğü getirmektedirler. Tarafsızlık ve saldırmazlık paktlarında, pakt üyelerinden birisi saldırıya uğradığında diğer üyelerin tarafsız kalacakları belirtilmektedir. Antantlarda ise silahlı saldırı dâhil kriz döneminde hem danışmalarda bulunma hem de işbirliği öngörülmektedir (Small ve Singer, 1966, s. 5).

İttifak yapma geleneğinin Avrupa Kıtası'nda 16 Haziran 1373'te Londra'da imzalanmış olan İngiltere-Portekiz ittifakı ile başladığı söylenebilir. Söz konusu ittifak, bilinen en uzun ömürlü, resmi, uluslararası ittifak sözleşmesi olup, en az 10 defa yenilenerek günümüze kadar aktif halde kalmıştır (Gibler, 2009, s. 4). Uluslararası ittifak yapma uygulamaları 18 ve 19'ncü Yüzyıllarda gittikçe artan bir eğilim izlemiş, Avrupa'dan Yeni Dünya'ya atlamış ve 19'ncü Yüzyılın ortalarından itibaren Amerika Kıtası'nda da ittifaklar oluşmaya başlamıştır. Asya ve Ortadoğu, 20'nci yüzyılın başlangıcında, bağımsızlık ve devletleşmeye doğru ilerlemeye başladığında, her iki bölgede de benzer ittifak uygulamaları gelişme göstermiştir. Afrika'da ise sömürge konumundaki ülkeler bağımsızlığını kazanırken, önce eski sömürgecileriyle, ilerleyen yıllarda ise kendi aralarında ve Kıta genelinde ittifaklar yapmışlar, bu kapsamda 1960'dan itibaren ittifak yapma eğiliminde dramatik bir artış kaydedilmiştir (Gibler, 2009, s. 552).

İttifak yapma İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir dönemece girmiş, ABD ve SSCB, çoğu ikili ittifak antlaşmaları ile ortaklarına savunma taahhüdü vermişler ve karşılığında; üs kurma hakları, limanlara ve diğer doğal kaynaklara erişim ve diğer benzer şeyler almışlardır. ABD, Batılı ittifak ortaklarını, en azından kısmen özendirmek ve korumak için Amerikalı Devletler Teşkilatı (*the Organization of American States -OAS*), NATO ve Batı Avrupa Birliği (*the Western European Union -WEU*) gibi büyük bölgesel teşkilatların kurulmasına öncülük yapmıştır. Batı'da bu teşkilatların kurulması, Afrika Birliği ve Arap Ligi'nin kurulmasında Afrika ve Arap ülkelerine esin kaynağı olmuştur. Uluslararası sistem içinde; 1900'de 42 ülkenin yaptığı 666 ikili ittifak antlaşması mevcutken, bu rakamlar 1945'de 66 ülke ve 840 ikili ittifak antlaşmasına, 2000'de ise 191 ülke ve 3.132 değişik ikili antlaşmaya yükselmiştir (Gibler, 2009, s. 551). İttifak antlaşmaları arasında ikili ittifakların oranı 1935-1939 arasında % 30'dan % 80'e yükselmiştir. Yıllarca, uluslararası sistem içindeki ikili ittifakların yarısından fazlası sadece NATO ve OAS içindeki ülkelere yapılmıştır (Gibler, 2009, s. 552). Soğuk Savaş döneminin kapanmasından sonra, büyük bölgesel ittifaklar, devletlerarası işbirliğinin devam edebilmesi için kendi kurumsal yapılarının amaçlarını yeniden belirlemişlerdir. Bu işbirliği sık sık sınır anlaşmazlıklarının çözümü ve diğer toprak konularını ihtiva etmiştir (Gibler, 2009, s. 553).

İttifaklar konusundaki bu özet bilgidenden sonra, ittifak ve garanti antlaşmaları arasındaki farklar konusunda birkaç çabuk tespit yapmak mümkündür. Birincisi, ittifak antlaşmaları ile garanti antlaşmaları “amaç” bakımından birbirinden ayrılmaktadır. İttifak antlaşmalarının amacı, ortak veya algılanan bir tehdide karşı birlikte savunmak veya üçüncü bir ülkeye müşterek olarak saldırmak ya da her ikisini de yapmak için “birlik” oluşturmak ve karşılıklı güvenlik konularında birlikte çalışmaktır. Savunma ittifakları genellikle hayati menfaatlerin korunmasına, saldırı ittifakları ise menfaatlerin ilerletilmesine yöneliktir. İttifak antlaşmalarında barış döneminde yapılan hazırlık çalışmaları (planlamalar, müşterek çalışmalar, tatbikatlar vs.) mevcuttur. Garanti antlaşmalarının amacı ise belirli bir garanti nesnesini (veya nesnelere) diğer imzacı taraf(lar) için güvence altına almaktır. Garanti nesnelere çoğunlukla bir barış antlaşmasının, uluslararası bir mutabakatın veya başka bir bölgesel düzenleme şeklinin uygulanması, bazen de diğer imzacı taraf(lar)ın egemenliği ve toprak bütünlüğünün korunması olmuştur. Garanti antlaşması, garanti nesnelere ihlali durumunda uygulamaya girer ve genellikle barış döneminde hazırlık çalışmaları yapılmaz.

İkincisi, “yöntem” bakımından farklılıktır. İttifaklarda üye ülkeler, mevcut kaynaklarından (silah, teçhizat, malzeme vs.) ortak bir havuz oluşturarak ve birbirleri ile uyumlu çalışarak, UA sistem içindeki topyekûn güç pozisyonlarını ve ittifak dışındaki ülkelere karşı kendi güvenliklerini iyileştirmeye çalışırlar. Bu sayede rakip devlet(ler)in güçleri dengelenir veya daha üstün bir güç oluşturulur. Garanti antlaşmalarında ise taahhüt edilen güvence garantör devlet(ler)in gücüne dayalıdır. Garantör devlet(ler)in gücünün öncelikle muhtemel ihlallere karşı caydırıcılık sağlaması beklenir. Antlaşmanın ihlali halinde ise garantör ülke(ler) duruma müdahale ederek, antlaşmada yer alan güvence kapsamında, antlaşmayı ihlal eden ülkeyi itaate zorlar(lar).

Bir diğer fark, taraflar arasındaki “güç asimetrisi”nde görülür. İttifaklar, taraflar arasındaki güç dağılımına bakılmaksızın, iki veya daha fazla devlet tarafından oluşturulur. Aynı ittifak içinde büyük, orta büyüklükte ve küçük devletlerin yer alması olağandır. Bir garanti ise tarafların kabiliyetlerinde bir asimetriyi ifade eder. Garantör devlet(ler) kaçınılmaz olarak, garanti sağlanan devletlerden veya tehdit teşkil edebilecek diğer devletlerden daha güçlü olurlar. Bu bakımdan tarihsel süreç içerisinde garanti antlaşmalarında garantör ülkeler genellikle büyük güçlerden biri veya daha fazlası olmuştur.

Son fark, antlaşma çerçevesinde “sağlanacak yardımın kapsamı”na ilişkindir. Saldırıya uğrayan bir müttefik ülkeye yardımın seviyesi, ittifaklarda oldukça yüksektir. Diğer ittifak üyeleri mevcut güçleri kapsamında mümkün olan azami yardımı yapmakla mükelleftirler. Garanti antlaşmalarında ise garantörün sağlayacağı yardımın miktarı, yukarıda 4’ncü maddede belirtilen İngiltere, Fransa ve Hollanda’nın 1608 yılında imzaladığı İttifak Antlaşması örneğinde olduğu gibi, genellikle önceden belirlenmiş ve sınırları çizilmiştir. Garantör ülke tüm imkânlarını azami kullanmak zorunda değildir.

Sayılan bu farklılıklara rağmen, tarihsel süreç içerisinde, imzacı tarafların garanti antlaşması adını verdikleri bir metnin içeriğinin daha çok ittifak antlaşması özelliklerini taşıdığı veya bunun tam tersi bir

durumun olduğu da görülebilmektedir.⁶ Bu terim karmaşasının daha çok iki nedenden kaynaklandığı düşünülmektedir. Birincisi, tarihsel süreç içerisinde garanti antlaşmalarının kapsamalarının çok genişlemesi ve garanti nesnelere artmış olmasıdır. Bir ülkenin egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü bir garanti nesnesi olarak esas alan bir garanti antlaşması ile bir savunma ittifak antlaşması arasındaki fark bulanıklaşmaya başlamıştır. İkinci neden, bazı barış antlaşmalarında ittifak ve garanti kayıtlarının aynı antlaşma metni içerisinde yer almasıdır. Bu durumda, antlaşmanın ismi ne olursa olsun, içeriğindeki garanti kayıtları ön plana çıktığında bu antlaşma bir garanti antlaşması olarak referans gösterilebilmekte, ittifak kayıtları ön plana çıktığında ise ittifak antlaşması olarak anılabilmektedir.

7. GARANTİ ANTLAŞMALARININ SINIFLANDIRILMALARI

Garanti antlaşmalarını çeşitli özelliklerine göre (kişilerine, amaç veya nesnelere, garanti şekillerine, biçimlerine, sürelerine vb.) farklı şekillerde sınıflandırmak mümkündür. Oppenheim; garanti antlaşmalarının karşılıklı veya tek taraflı; iki devlet veya birkaç devlet arasında yapılmış; birkaç devlet arasında yapılmışsa garantörlerin garantilerini münferiden (*severally*), hep birlikte (*jointly*) veya ikisinin bir karışımı şeklinde sağladıkları ve belirli bir süre için veya sürekli geçerli antlaşmalar biçimlerinde olabileceğini belirtmiştir (Oppenheim, 1955, s. 964). Dowty ise 1815-1973 yılları arasında egemen devletlerarasında yapılmış 115 kadar garanti antlaşmasını incelemeyi müteakip, uluslararası garanti antlaşmalarını en genel anlamda, büyük güçlerin konsensüsüne dayalı garantiler ve büyük güçler arasındaki rekabete dayalı garantiler olarak iki ana kategoriye ayırmanın mümkün olduğunu ifade etmiştir. Büyük güçlerin konsensüsüne dayalı garantilerin ayırt edici özelliği, bunların büyük güçlerin kendi özel menfaatlerini aştıkları durumları ve bölgesel veya küresel politikalar konusunda sağladıkları konsensüsü yansıtmalarıdır. Dowty belirlediği 115 garantiden sadece yedi tanesinin bu türden olduğunu tespit etmiştir. Büyük güçlerin konsensüsüne dayalı garantilerin genellikle “çok taraflı” antlaşma şeklinde olduğunu ve bunlardan beş tanesinin I’nci Dünya Savaşı’ndan önce yapıldığını vurgulamıştır (Dowty, 1974, ss. 8-9).⁷ Çok taraflı garantilerin çoğunluğunun 19’ncü yüzyıla ait olduğunu ve bunun nedeninin “Avrupa uyumu” (*concert of Europe*) olduğunu belirtmiştir (Dowty, 1974, s. 9). Birinci

⁶ Örneğin; antlaşma metninde herhangi bir yerde “garanti” terimi yer almasa da İngiltere, Fransa ve Hollanda’nın 1608 yılında imzaladığı İttifak Antlaşması’nın (*the Treaty of Alliance*) taşıdığı hükümleri itibariyle, ilk gerçek garanti antlaşması olduğunu savunanlar vardır (Headlam-Morley, 2016, s. 106-107). Ayrıca 1925 *Locarno* antlaşmalarında da benzer bir durumu görmek mümkündür. Söz konusu antlaşmalar teknik olarak bir karşılıklı uluslararası garantiler sistemi olmasına rağmen, Almanya’nın keyfi olarak Rhineland bölgesini yeniden silahlandırması gibi bazı beklenmedik durumlarda bir “ittifak sistemi” anlamına geldiği de ileri sürülmüştür (Kann, 1976, s. 618). Yakın zamandan bir örnek olarak; Fransa’nın, sömürgeci olan ve bağımsızlıklarını ilan eden Afrika ülkeleri ile 1960 ve takip eden yıllarda yaptığı ikili savunma antlaşmaları esasen ittifak antlaşmalarıdır (Lellouche ve Moisi, 1979, s. 112, 114). Ancak bu antlaşmalar kapsamında Fransa’nın, iç tehditlere karşı söz konusu devletlerin mevcut yönetimlerini korumayı taahhüt etmesi, buna karşılık antlaşma imzalayan Afrika ülkelerinin de kendi doğal kaynaklarına Fransa’nın serbest erişimi konusunda güvence vermeleri, söz konusu antlaşmaların aynı zamanda garanti antlaşması olarak da referans gösterilmesine sebep olabilmektedir.

⁷ Bunlar; İsviçre’nin daimi tarafsızlığına ilişkin 20 Kasım 1815 Paris Deklarasyonu (Sherman, 1918, s. 249); Yunanistan’ın bağımsızlığına ilişkin 7 Mayıs 1832 Londra Antlaşması (Headlam-Morley, 2016, ss. 130-134); Mehmet Ali Paşaya karşı Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğüne ilişkin 15 Temmuz 1840 Londra Konvansiyonu (Gibler, 2009, s. 137); Tuna Nehrindeki ulaşımın serbestliğine ilişkin 30 Mart 1856 Paris Antlaşması (Simpson, 1917, ss. 36-42 ve 63-66) ve Norveç’in bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne ilişkin 2 Kasım 1907 Oslo Antlaşmasıdır (Wikisource, "Treaty respecting the Independence and Territorial Integrity of Norway").

Dünya Savaşından sonraki büyük güçlerin konsensüsüne dayalı iki garantiden birisi ABD, İngiltere ve Fransa tarafından, Arap-İsrail ateşkes antlaşması ile yaratılan toprak statükosunun garanti edildiği, 1950 yılında yayınlanan üç taraflı deklarasyon (*Tripartite Declaration Regarding the Armistice Borders, May 25, 1950*), diğeri de 1960 yılında BM Güvenlik Konseyinin Kongo'dan Belçika Birliklerinin çekilmesi ve BM gücü görevlendirilmesine dair 163 (1960) sayılı kararıdır (Dowty, 1974, s. 28).

Büyük güçler arasındaki rekabete dayalı garantilerin ayırt edici özelliği ise büyük güçlerden herhangi birisinin, garanti konusu olan topraklara yönelik ilgisi veya kendisine rakip gücün genişlemesinden duyduğu endişe nedeniyle komşu veya denizaşırı küçük ülkelere garanti sağlamasıdır. Dowty, garanti konusu olan topraklara yönelik ilginin ya garantör ülkeye coğrafi yakınlıktan ya da anılan bölgede daha önceden beri tesis ettiği varlıktan kaynaklanabileceğini düşünmektedir. Yazar garantilerin çoğunluğunun büyük güçler arasındaki rekabetten kaynaklandığını ileri sürerek 115 garantiden 108'inin bu türden olduğunu vurgular. Ayrıca söz konusu garantilerin görünüşte çok taraflı dâhil çeşitli garanti biçimlerinde ortaya çıkmalarına rağmen gerçekte “tek taraflı” garantiler olduğunu savunur (Dowty, 1974, s. 9). Örneğin; 1925 *Locarno* Antlaşması kapsamında İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika ve Almanya'nın imzaladığı Karşılıklı Garanti Antlaşması çok taraflı gibi görünmesine rağmen, gerçekte 1920 Versay Antlaşmasıyla çizilen Almanya-Belçika sınırını garanti ettiği ve bu antlaşma hükmünün ihlal edilmesi halinde taraflara Belçika'ya yardım etme yükümlülüğü getirdiği için tek taraflı bir garanti antlaşmasıdır (Dowty, 1974, s. 9).

Büyük güçler arasındaki rekabete dayalı garantileri Dowty beş alt kategoriye ayırmaktadır. Birinci kategori, “korunmuş tampon veya bölge” (*protected buffer or zone*) garantisidir. Bu garanti biçiminde garantör ülke, bir diğer büyük gücün kendi ülkesine doğru genişlemesini engellemek amacıyla; aradaki tampon ülkeye (Almanya'ya karşı Fransa'nın Belçika ile 1919-1936 yıllarındaki ittifakı gibi) veya bir ülkenin topraklarına yönelik ilgisi nedeniyle (Sovyetlerin 1948 Finlandiya Garanti Antlaşması gibi) bu ülke üzerinde üstünlük kurmadan, koruma garantisi sağlamaktadır. 108 garantiden 25'inin bu türden olduğu belirtilmektedir (Dowty, 1975, s. 217).

İkinci kategori “klasik çevreleme” (*classic containment*) garantisidir. Bu garantide garantör ülke, rakip büyük güçten kaynaklanan tedirginlik nedeniyle; rakip güce komşu ancak kendisine uzak ve az veya hiç menfaatinin olmadığı bir ülkeye, üzerinde üstünlük kurmadan, koruma garantisi sağlamaktadır. ABD'nin Soğuk Savaş döneminde sağladığı garantilerin önemli bir bölümü bu biçime girmektedirler.⁸ 108 garantiden 33'ünün bu türden olduğunu belirtilmektedir (Dowty, 1975, s. 217).

⁸ ABD'nin, Sovyet yayılmasını sınırlamak amacıyla; Uzak Doğu ülkeleri ile yaptığı ikili ittifak antlaşmaları, uluslararası ilişkiler literatüründe, “*San Francisco System*” veya “*hub and spokes*” mimarisi olarak adlandırılmıştır. ABD, 30 Ağustos 1951'de eski toprağı olan Filipinler ile Karşılıklı Savunma Antlaşması imzalamış, ardından 1 Eylül 1951'de Avustralya ve Yeni Zelanda ile Güvenlik Antlaşması yapmıştır. 8 Eylül 1951'de San Francisco Barış Konferansında ise Japonya ile barış antlaşması imzalamıştır. “*San Francisco System*” ismi söz konusu Konferans ve Japonya ile yapılan antlaşmaya atfen verilmiştir. Sistem, Amerika Birleşik Devletleri ile Pasifik müttefikleri arasındaki siyasi-askerî ve ekonomik taahhütlerden oluşmaktadır. Daha sonra 1 Ekim 1953'te imzalanan Karşılıklı Savunma Antlaşması ile Kore Cumhuriyeti'nin ve 8 Eylül 1954'te Manila'da

Üçüncü garanti biçimi “üstünlük sağlayıcı koruma” (*dominant protection*)’dir. Bu garantide garantör ülke, komşu veya uzaktaki bir ülke üzerindeki mevcut ağırlığını veya ayrıcalıklı konumunu korumayı devam ettirmektedir. Komşu ülkeye sağlanan garanti biçimi “üstünlük sağlayıcı tampon” (*dominated buffers*) (1921 Rusya-Moğolistan Savunma Paktı gibi), komşu bölgelere sağlanan ise “üstünlük sağlayıcı bölge” (*dominated zones*) (Rio Antlaşması⁹ veya eski Varşova Paktı¹⁰ gibi) olarak adlandırılmaktadır. Garantörün denizaşırı uzak ülkelere sağladığı üstünlük sağlayıcı garanti şekli “denizaşırı etki” (*overseas influence*) olarak adlandırılmaktadır. Denizaşırı etki hem kolonyal hem de kolonyal sonrası dönemde (*colonial and post-colonial*) sağlanmış bir garanti türüdür. Kolonyal dönemde sağlanan “koruyuculuk” (*colonial protectorate*) (İngiltere’nin 1861-1971 arası Bahreyn’e sağladığı koruyuculuk gibi) ve kolonyal sonrası dönemde yapılan “koruma” (Fransa’nın 1960’ta 13 Afrika ülkesi ile yaptığı bağımsızlık sonrası “savunma antlaşmaları” gibi) antlaşmaları bu türdendir. 108 garantiden 35’inin bu türlerden olduğu belirtilmektedir (Dowty, 1975, s. 217).

Dördüncü kategori “gerçek tamponlar” (*true buffers*)’dir. Bu garanti biçiminde iki büyük güç kendi toprakları arasında kalan ve rakip gücün üstünlük sağlamasını istemedikleri bir ülkeye aynı anda garanti sağlamalarıdır (1896’da Siam’a İngiltere ve Fransa’nın sağladığı garanti veya Birinci Dünya Savaşı’ndan önce 1839-1919 arasında İngiltere’nin Belçika’ya sağladığı garanti gibi). Bu garanti türü az rastlanılan bir türdür. 108 garantiden 11’inin bu türden olduğu belirtilmektedir (Dowty, 1975, ss. 217-218).

Son tek taraflı garanti kategorisi “iyiliksever garantiler” (*benevolent guarantees*)’dir. Bu garanti biçiminde garantör ülke, doğal menfaat veya bir rakibi çevreleme düşüncesi olmadan, iyi niyet, duygusal veya ideolojik nedenlerle hareket ederek garanti sağlamaktadır (1850-1870 arasında İtalya’nın Papalık’ı ilhak girişimlerine karşı Fransa’nın Papalık’a sağladığı destek gibi). 108 garantiden 4’ünün bu türden olduğu belirtilmektedir (Dowty, 1975, s. 217).

imzalanan Güney Doğu Asya Kolektif Savunma Antlaşması (Manila Paktı) ile Tayland’ın sisteme girmesiyle “*hub and spokes*” mimarisi tamamlanmıştır. Mimaride merkezde (*hub*) ABD, merkezden dışarı doğru açılan kollarda (*spokes*) ise Güney Doğu Asya müttefikleri yer almıştır. Söz konusu antlaşmalarla ABD bölge ülkelerine güvenlik garantisi sağlarken, ABD şirket ve malları anılan ülkelerin pazarlarına serbest erişim imkânı bulmuştur (Vaughn, 2007, ss. 14-23; Emmers, 2004, ss. 9-10).

⁹ Rio Antlaşması 1947’de imzalanmış bir bölgesel savunma ittifakı olup, Amerika Kıtası’ndaki bir Amerikalı devlete yönelik saldırıya karşı imzacı diğer ülkelerin karşılıklı yardımına dayalı bir güvenlik sistemi kurma amacı gütmüştür. Amerika Kıtası’ndaki 21 ülke imzalamış, ancak Küba 1962 yılından beri bu sistemin dışına çıkarılmıştır. İttifakın temel taahhüdü: “Bir Amerikalı devlete dışarıdan herhangi bir devlet tarafından yapılan silahlı bir saldırı herkese karşı yapılmış olarak düşünülecektir.” ABD tarafından kurulan ilk güvenlik paktıdır. (Plano ve Olton, 1988, ss. 174-175).

¹⁰ Varşova Paktı, 1954 yılında Batı Avrupa Birliği’nin kurulması ve Almanya’nın yeniden silahlanmasına müsaade edilerek 9 Mayıs 1955’te NATO’ya alınmasına bir tepki olarak, eski Sovyetler Birliği himayesinde 14 Mayıs 1955’te kurulmuştur. Adı “Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması” olan Pakt’ı imzalayan devletler; Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya ve Sovyetler Birliğidir. Arnavutluk 1962’den itibaren Pakt’ın faaliyetlerine katılmamıştır. Doğu Avrupa’da Antlaşma’yı imzalayan ülkelerden herhangi biri bir saldırıya maruz kaldığında, diğer üyeler silahlı kuvvet kullanımı dâhil gerekli düşünülen bütün yöntemlerle acil yardımda bulunacaktır (Plano ve Olton, 1988, ss. 176-177).

Garantiler konusunda Dowty'nin yaptığı sınıflandırmada birkaç husus dikkat çekicidir. Bunlardan birincisi, Dowty önce garanti olgusunu tanımlamış (yukarıda Mad. 3, paragraf 4) ve bu tanıma uygun bir garanti sınıflandırması yapmıştır. Söz konusu sınıflandırma daha çok büyük güçler arasındaki iş birliği veya rekabete dayandırılmıştır. Rekabete dayalı garantiler ise garantinin amacı, garanti eden taraf sayısı, garantör ve diğer rakip büyük güç arasındaki göreceli güç ilişkisi, garantör ve garanti edilen arasındaki coğrafi uzaklık ve garanti edilen ülke üzerinde garantörün üstünlüğü gibi faktörlerin bir karışımına göre alt kategorilere ayrılmıştır. Farklı bir garanti tanımı yapılması halinde söz konusu sınıflandırma da değişebilecektir. İkinci dikkat çekici husus, Dowty tarafından, büyük güçlerin deklarasyonlarının bir garanti türü olarak kabul edilmesidir. Hâlbuki Soğuk Savaş döneminin iki büyük gücünden biri olan ABD, Başkanlık Deklarasyonları'nın anayasal bir taahhüt olmadığını, sadece “politika beyanatları” (*policy statements*) olduğunu kabul etmiştir (Dowty, 1974, s. 7).¹¹ Yazar ABD'nin bu resmi tavrını bilmesine ve vurgulamasına rağmen deklarasyonları yine de bir garanti olarak kabul etmiştir. Bu konudaki tutumu çelişkilidir. Bir diğer dikkat çekici husus ise Dowty'nin BM Güvenlik Konseyi Kararlarını bir garanti olarak kabul etmesidir.

BM Güvenlik Konseyi Kararlarının bir garanti olarak kabul edilmesi hususu ayrı bir inceleme konusu olacak kadar kapsamlı olmasına rağmen, çok kısa bir şekilde birkaç noktanın altını çizmek faydalı olacaktır. Birincisi, saldırgan bir ülkeye karşı BM'nin güç kullanabilmesi için bu saldırının uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğinin Konsey'ce tespit edilmesi (BM Şartı Mad. 39) ve barış ve güvenliğin korunması veya yeniden sağlanması için askerî güç kullanılması (BM Şartı Mad. 42) kararının alınması gerekmektedir. Bu kararların alınması için öncelikle BM Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesinin konsensüsü gereklidir. Bu konsensüsü sağlamanın ne kadar zor olduğuna ilişkin BM tarihinde yeterince örnek vardır. İkincisi, Konsey tarafından silahlı kuvvet kullanılma kararı alınsa bile sahadaki durumun gerektirdiği büyüklükte müdahale gücü oluşturmak kolay olmamaktadır. Üye ülkelerin bu güce birlik katkıları her zaman yeterli düzeyde gerçekleşmemektedir. Bir başka nokta da bu gücün, görev talimatı (*mandate*), sevk ve idaresi ile idamesinde (*sustainment*) karşılaşılan güçlüklerdir. Bu güce görev talimatında “barışa zorlama” (*peace enforcement*) yetkisi verilmedikçe bir garanti yöntemi olmaktan uzaklaşmaktadır. Barışa zorlama yetkisi verilse dahi, gücün günlük sevk ve idaresi esnasında çoğu ülke birliklerinin kullanımına sınırlama (*caveat*) getirmekte ve gücün kullanımına ilişkin kararlarda kuvvet katkısında bulunan ülkelerin milli menfaat hesapları devreye girmektedir. Son olarak, harekâtın süresi uzadıkça ülkeler birlik taahhütlerini geri çekmeye başlamaktadırlar. BM Güvenlik Konseyi kararlarını bir garanti olarak kabul ederken bu garantinin ne derece etkin olabileceği hususunu da hesaba katmanın

¹¹ 1960'ların sonuna doğru ABD Senatosu Dışişleri Komisyonu'nun icra ettiği “dinleme toplantıları”nda (*hearings*), neyin bir garanti teşkil edeceği konusu tartışılmıştır. Tartışmaların sonucunda, uygulanacak yöntemler tanımlanmamış olsa bile bir antlaşma yükümlülüğünün (NATO Antlaşması gibi) bir taahhüt olduğu kabul edilmiştir. Buna mukabil Başkanlık Deklarasyonları'nın (Başkan Kennedy'nin 1963 yılında Ortadoğu ülkelerinin toprak bütünlüğü konusunda yaptığı gibi) anayasal bir taahhüt olmadığı, sadece “politika beyanatları” (*policy statements*) olduğu konusunda konsensüs sağlanmıştır. Bunu takiben Senato 25 Haziran 1969 tarihli Ulusal Taahhütler Yasası'nı (*National Commitments Act*) kabul etmiştir. Bu yasaya göre Kongre'nin her iki kanadında da onaylanmadıkça Amerikan Birliklerinin dışarıda kullanılması mümkün olmayacaktır.

önemli olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle garantilerin etkinliği konusu aşağıda ayrı bir başlıkta incelenecektir.

Yukarıda dikkat çekilen hususlar hesaba katılmak kaydıyla Dowty'nin sınıflandırmasının yeterince kapsamlı ve detaylı olduğu ve bu çalışmanın maksadına hizmet edebileceği düşünülmektedir.

8. GARANTİLERİN ETKİNLİĞİ

Garantilerin etkinliği konusunda *Politics among Nations* (Milletler Arasında Politika) isimli çalışmasında Morgenthau, hem tek taraflı hem de çok taraflı garanti antlaşmalarının kendi fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri için iki ön şartı karşılamaları gerektiğini vurgulamıştır. Birincisi, garanti antlaşmalarının icrası etkin olmak zorundadır. İkicisi de garanti antlaşmasının icrası otomatik olmalıdır. Ayrıca, Morgenthau'ya göre antlaşmanın icrasının etkin olması garantör ülkeler ile antlaşmayı ihlal eden ülkeler arasındaki güç dağılımına bağlıdır (Morgenthau, 1948, s. 231).

Garantilerin etkinliği konusunda; eski İngiltere başbakanlarından The Earl of Derby tarafından Lüksemburg'un sürekli tarafsızlığına ilişkin 11 Mayıs 1867 Londra Antlaşması'nın yorumu ilginç bir örnek teşkil etmiştir. Söz konusu Antlaşma'nın ikinci maddesi Lüksemburg'a hem daimi tarafsız bir devlet statüsü vermiş hem de söz konusu tarafsızlığı Belçika hariç (kendisi de sürekli tarafsız bir devlet olduğu için) diğer imzacı tarafların "ortak" (*collective*) garantisi altına almıştır (Oakes ve Mowat, 1918, s. 260). Derby'e göre, sağlanan garanti tarafların "ortak" garantisi olduğu için antlaşmanın bağlayıcılığı imzacı tarafların ortak hareket etmeleri şartına bağlıdır. Taraflar bir bütün olarak Lüksemburg'un tarafsızlığını koruma konusunda uzlaşmışlardır. Taraflardan hiç biri tek başına koruma taahhüdünü yerine getirmekle mükellef değildir. Lüksemburg'un tarafsızlığı muhtemelen ortak garantiye taraf olan devletlerin ikisi (Burada Fransa veya Prusya ima edilmektedir.) tarafından ihlal edilebilir. Şayet onlardan birisi tarafsızlığı ihlal ederse (tarafların bir bütün halinde ortak hareketi söz konusu olamayacağı için) diğer tüm taraf devletlerin hiçbirine garanti antlaşmasından kaynaklanan yükümlülük doğmayacaktır (Oppenheim, 1955, s. 966). İngiltere'nin bu yorumu nedeniyle sağlanan garanti de etkin olamamıştır.

İkiden fazla tarafın imzaladığı garanti antlaşmalarında garanti yükümlülüğünün taraflara münferiden (*severally*) mi, ortaklaşa (*collectively*) mı yoksa hem münferiden hem de ortaklaşa mı yüklendiği, tarafların taahhüdünü yerine getirmelerinde belirleyici bir faktör olmaktadır. Oppenheim'a göre bir ortak garanti durumunda, garantörlerden birisi garanti antlaşmasına göre yalnız başına harekete geçmekle yükümlü sayılamaz. Ortak garanti garantörlerin bir bütün olarak hareket etmek zorunda olduğu garanti anlamını taşır. Fakat garantörlerden birisi bizzat kendisinin garanti verdiği nesneyi (*object*) ihlal ederse, geride kalan garantörlerin bir bütün olarak sadakatsiz ortak garantöre karşı harekete geçmeleri şüphesiz onların bir görevidir. Bununla birlikte, şayet garantörlerin çoğunluğu garanti nesnesini kendileri ihlal ederse, azınlıkta kalan garantörlere taahhütlerini yerine getirme yükümlülüğü doğmaz.

Birkaç devletin “ortaklaşa” ve “münferit olarak” belirli bir nesneyi garanti etmeleri durumu ise farklıdır. Garanti nesnesinin ihlali durumunda, sadece “ortaklaşa” değil aynı zamanda “münferit olarak” müdahale etmeleri garantörlerin görevidir (Oppenheim, 1955, s. 967). Hall ise garantilerde “ortak” (*collective*) teriminin uygun olmadığına işaret ederek, şayet bir sorumluluk yüklenilecekse, görevin kapsamının en azından açık olarak tanımlanmadığını düşünmektedir. Şayet bu terim bir görevin zorla yüklenmesine engel olmak üzere konulacaksa, bazı tarafları ciddi şekilde yanıltabilecek bu tür terimlerle antlaşma yapmaktan kaçınmak veya bazı imzacı taraflar başlangıçtan itibaren yanıltıcı olma niyeti taşıyorlarsa onlarla hiç antlaşma yapmamak daha iyi olacaktır demektedir (Hall, 1896, s. 346).

Garantilerin etkinliğini inceleyen bir başka akademisyen Dowty’e göre etkinlik iki açıdan değerlendirilmelidir: Birincisi, garantör yükümlülüğünü yerine getirmek için makul bir gayret göstermekte midir? İkincisi, garantörün imkânları görev için yeterli midir? Bunlar güvenilirlik ve yeterlilik testleri olarak adlandırılabilir. Bir garanti, etkin olabilmek için güvenilir bir şekilde ve yeterli kuvvetle icra edilmelidir. Ayrıca bazı garantiler “icra edilmeyi gerektiren şartlar” (*casus foederis*) oluşmadığı için test edilemezler. Bu nedenle söz konusu garantilerin etkinlikleri konusunda bir değerlendirme yapmak da mümkün olmaz. Bununla birlikte böyle garantilerin hiç olmazsa caydırıcılık noktasında etkili olduğu öne sürülebilir (Dowty, 1975, s. 217). Dowty’nin çalışmasına göre büyük güçlerin konsensüsüne dayalı, çok taraflı 7 garantiden sadece birisinin geçici olarak etkin olduğu görülmektedir (BM Güvenlik Konseyinin 163/1960 sayılı kararı ile Kongo’da başlatılan ve 1960-1964 dönemini kapsayan BM gücü görevlendirilmesi) (Dowty, 1975, s. 218).

Büyük güçler arasındaki rekabete dayalı ve tek taraflı garantilerin etkinlikleri ise her alt kategoride farklıdır. “Korunmuş tampon veya bölge” kategorisindeki 25 garantiden sadece 9’u etkili olmuştur (Dowty, 1974, s. 13). “Klasik çevreleme” türündeki 33 garantiden 23 tanesi test edilmiş ve bunlardan 8 adedinin etkin olduğunun görülmüştür (Dowty, 1974, s. 13). “Üstünlük sağlayıcı koruma” tipindeki 35 garantiden 24 adedi etkin olarak tespit edilmiştir. Bu kategoride garantilerin etkinliği oldukça yüksektir. Bunun nedeni de garantörlerin bu ülkelerdeki menfaatlerinin öneminden kaynaklanmaktadır. “Gerçek tamponlar” grubundaki 11 garantiden sadece birinin etkin olduğu ileri sürülmüştür (Dowty, 1975, s. 218). Ancak Dowty’nin 1973 yılında tamamladığı çalışmasında, 1960 Kıbrıs Garanti Antlaşması’nı bu grup içinde mütalaa ettiği ve Kıbrıs Barış Harekâtı’nın 1974 yılından sonra icra edildiği dikkate alındığında hâlihazırda 11 garantiden 2’sinin etkin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. “İyiliksever garantiler” kategorisindeki 4 garantiden hiçbirinin etkin olmadığı ileri sürülmektedir (Dowty, 1975, s. 218).

Genel toplamda, incelemesine dahil ettiği 115 garantiden 44’nün (%39) etkin olduğunu tespit eden Dowty, garanti yönteminin (antlaşma veya deklarasyon veya BM Güvenlik Konseyi kararı gibi) garantinin etkinliğinde önemli bir rol oynamadığı sonucuna varmıştır. Etkin olan garantilerin yaklaşık dörtte üçünün ise genellikle bir büyük gücün kendi hâkim veya ayrıcalıklı pozisyonunu sürdürmeyle veya büyük stratejik menfaatlerine yakın bölgeleri korumayla ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Yazar

garantör ile garanti sağlanan arasındaki ilişki ile garantinin hangi şartlar altında kabul edildiği hususlarının herhangi bir garantinin temel boyutları olduğunu ileri sürmüştür. Dowty, ayrıca bütün uluslararası garantilerin uluslararası düzendeki değişikliklere karşı hassas olduğunu ve bu değişikliklerden çabuk etkilendiklerini vurgulamıştır (Dowty, 1975, ss. 218-219).

9. UYGULAMAYA YÖNELİK HUSUSLAR VE GARANTİLERİN SÜRELERİ

Garanti antlaşmalarının uygulanmasına ilişkin olarak birkaç husus önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi, bir garanti antlaşmasının imzacı diğer taraflarca talep edilmediği sürece, garantöre antlaşmanın uygulanmasına karışma veya tarafları uymaya zorlama ve antlaşmanın icrasına kendi yararına olacak şekilde müdahale hakkı vermemesidir. Taraflar kendi karşılıklı rızaları ile antlaşma hükümlerinde bir değişiklik yapmak istediklerinde garantör buna karşı çıkamaz. Doğal olarak garantör ülke de değiştirilen şartlara güvence sağlamama hakkına sahip olacaktır (De Vattel, 2008, s. 396).

İkincisi, garantör ülke garanti antlaşmasının taraflarının kendi imkânları ile adaleti sağlayamayacağı hallerde ancak müdahale edebilir. Bu haller dışında garantör yardım etmeyebilir. Antlaşmanın herhangi bir hükmü konusunda taraflar arasında görüş ayrılığı ortaya çıktığında, garantör ülke hemen garanti ettiği taraf lehine yardım etmek zorunda değildir. Garantör ülke, adaletsizliği desteklemek yerine, antlaşmanın gerçek anlamını araştırıp, inceleyip, garanti ettiği ülkenin iddialarının adil olup olmadığına bakmalı, adil değilse yardım etmeyi reddetmelidir (De Vattel, 2008, ss. 396-397).

Üçüncüsü, bir garanti antlaşmasının antlaşmaya taraf olmayan ülkelerin haklarına zarar vermemesidir. Erkek çocuğu olmayan Kutsal Roma İmparatoru VI'ncı Charles 1713 yılında Kral namzetliği konusunda yayınladığı fermana (*The Pragmatic Sanction*) Fransa başlangıçta garantör olmuştur. Ancak daha sonra 1740 yılında VI'ncı Charles'ın kızı Maria Theresa tahta geçtiğinde, Bavyera Seçici Prensi (*Prince-elector*) Charles-Albert buna karşı çıkmış ve Avusturya veraset savaşları patlak vermiştir. Fransa üçüncü taraf hakkına zarar verdiği iddiasıyla imzaladığı Garanti Antlaşması'na uymamış ve Charles-Albert'i desteklemiştir (De Vattel, 2008, s. 397).

Garanti antlaşmalarının yürürlük süreleri konusunda başlangıçtaki genel anlayış, garanti edilen esas antlaşma yürürlükten kalktığında garanti antlaşmasının da son bulması veya esas antlaşmadan bağımsız olarak garanti antlaşmasının taraflarca uygun görülen belli bir süre yürürlükte kalması şeklinde olmuştur (De Vattel, 2008, s. 398). Daha sonra, şayet garanti nesnesi belirli eylemlerin sayısız tekrarı (Örneğin; Tuna nehrindeki seyrüsefer serbestliği) ise antlaşmanın belirsiz bir süre veya daimi olarak yürürlükte kalması yöntemleri de uygulanmıştır (Hall, 1896, s. 346). Günümüzde garanti antlaşmalarının yürürlükten kalkmaları ile ilgili olarak 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin (VAHS) ilgili hükümlerinin de bazı durumlarda geçerli olabileceği dikkate alınmalıdır.¹²

¹² Söz konusu sözleşmenin V'nci Bölüm (*Invalidity, Termination and Suspension of The Operation of Treaties*) 3'ncü Kısmı'ndaki (*Termination and Suspension of The Operation of Treaties*) 54-64'ncü maddeler antlaşmaların feshi veya yürürlükten kalkmasına ilişkin hükümlerdir. Bkz; Vienna Convention on the Law of Treaties 1969. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf.

Uluslararası antlaşmaların yürürlükten kaldırılması konusunda VAHS hükümlerinin uygulanması kapsamında birkaç noktanın altını çizmek gerekmektedir. Her şeyden önce, VAHS hükümlerinin bir bölümü mevcut olan örf ve adet kurallarının kodifiye edilmiş (yazılı şekle getirilmiş) halidir.¹³ Tüm ülkeler için sürekli itiraz etmedikleri örf ve adet kuralları bağlayıcı olduklarından, Viyana Sözleşmesi'nin örf ve adet hukuku kökenli hükümleri, söz konusu sözleşmeye taraf olmayan ülkelere de uygulanabilecektir. VAHS'ın örf ve adet hukuku kökenli olmayan hükümleri sözleşmeye taraf olmayan ülkelere uygulanamaz (Mad. 1. g.). İkinci olarak, 1969 Viyana Sözleşmesi yürürlüğe giriş tarihinden sonra yapılmış antlaşmalara uygulanır (Mad. 4). Üçüncüsü, UA Hukukta “buyruk kural” (*jus cogen*) olarak kabul edilmiş kurallara açık olarak aykırı olan antlaşmalar batıl olacaktır (Mad. 53 ve 64).

VAHS dışında BM Şartı'nın 103'ncü maddesi de antlaşmaların yürürlüğüne ilişkin tartışmalara konu olmuştur. Şart'ın 103'ncü maddesine göre, üye ülkelerin taraf oldukları antlaşmalarla üstlendikleri yükümlülükler, BM Şartından doğan yükümlülükler ile çatıştığı takdirde BM Şartı yükümlülükleri üstün gelecektir.¹⁴ Bir antlaşmanın, Şartın 103'ncü maddesi ile çatışması durumunda, bazı yazarlar, söz konusu antlaşmanın batıl olacağını ileri sürmüşlerdir.¹⁵ Ancak böyle bir durumda yaygın görüş, Şart altındaki yükümlülükler üstün olmak koşuluyla, antlaşmanın geçerli ve yürürlükte kalmaya devam edeceğidir (Pazarcı, 1977, ss. 367-368; Gaja, 1981-III, s. 282'den aktaran Özersay, 2009, s. 207; Necatigil, 1989:120).

10. 1960 KIBRIS GARANTİ ANTLAŞMASI'NIN ANALİZİ

Kıbrıs Garanti Antlaşması, müstakil bir antlaşma şeklinde yapılmış, tarihsel örnekleri ile uyum içinde olan, gerçek (*genuine*) bir garanti antlaşmasıdır. Garanti Antlaşması; kişileri, nesnelere, garanti biçimi, etkinliği ve yürürlük süresi faktörlerine göre uluslararası garanti anlayışına uygunluk açısından aşağıda analiz edilecektir.

10.1. Kişileri

1960 Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın kişileri devletlerdir. Antlaşma; İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin katılımı ile dört ülke arasında yapılmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti adına hem Rum Devlet Başkanı (Başpiskopos Makarios¹⁶) hem de Türk yardımcısı (Fazıl Küçük) antlaşmayı

¹³ Bu konuda Bkz. Yearbook of International Law Commission, 1966, Volume II, (A/CN.4/SER.A/1966/Add.1), s. 177. https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1966_v2.pdf.

¹⁴ BM Şartının İngilizce metni için Bkz. United Nations Charter (full text). <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.

¹⁵ Guggenheim, Lauterpacht, Fitzmaurice, McNair ve Schwarzenberger bir antlaşmanın BM Şartı'nın 103'ncü maddesi ile çatışması durumunda, *ab initio* batıl olacağını ileri sürmüşlerdir. R. ST.J. Macdonald, “International Law and the Conflict in Cyprus”, *The Canadian Yearbook of International Law*, (1981), 15. <https://doi.org/10.1017/S0069005800001715>.

¹⁶ Asıl adı Michael Christodoulou Mouskos olan Makarios 13 Ağustos 1913'te Baf'ın Ano Panayia köyünde doğmuştur (Mayes, 1981, s. 5). İlk ve orta öğrenimini Kykko manastırında görmüştür. Atina Üniversitesinde, 1938-1942 yılları arasında ilahiyat, 1944-1946 arasında da hukuk okumuştur. Başarılı ve zeki bir rahip olduğu için Dünya Kiliseler Konseyi tarafından sağlanan burs ile 1946-1948 arasında Massachusetts/Boston İlahiyat Koleji'nde “din sosyolojisi” öğrenimi görmüştür. Kolej öğreniminin ikinci yılında Boston'da iken Kitium Psikoposu seçilmiştir. Kıbrıs'a dönerek 13 Haziran 1948'de yeni görevi devralmıştır. Temmuz 1948'de dönemin Başpiskopos'u, ENOSIS (Yunanistan ile Birleşme) mücadelesini ilerletmek için eski Cemaat Konseyini (*Ethnarcy*

imzalamıştır. Bu durum Ada'daki iki halkın siyasi eşitliğini ve egemenliğin iki halktan kaynaklandığını ifade etmek içindir. Antlaşmanın kişileri açısından Kıbrıs Garanti Antlaşması tarihteki diğer garanti antlaşmaları ile uyum içerisindedir.

10.2. Nesnelere (*Objects*)(Neler Garanti edilmiştir?)

Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın (Cyprus. Comnd. 1093, 1960, ss. 86-87) ikinci maddesinde, garanti konusu olan hususlar; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve güvenliği ile Anayasa'nın temel maddeleri¹⁷ ile ihdas edilmiş olan devletin işleyiş düzeni (*the state of affairs*) olarak belirtilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 181'nci maddesi ise Garanti Antlaşması'nın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve Anayasa'sını garanti altına aldığını belirtmektedir (Cyprus. Comnd. 1093, 1960, s. 161). Garanti nesnelere birisi lafzen Antlaşma'da "devletin işleyiş düzeni" olarak ifade edilirken Anayasa'da "Anayasa"nın kendisi olarak belirtilmiştir. Anlam itibarıyla ise iki terim arasında çok fazla bir fark olduğu düşünülmemektedir. Zira devletin işleyiş düzeni zaten Anayasa'nın temel ve değiştirilemez nitelikteki maddeleriyle ihdas edilmiştir. Ayrıca Garanti Antlaşması da Anayasa'ya EK-1 (*ANNEX I*) yapılarak onun bir parçası haline getirilmiştir.

1960'ta Kıbrıs'ta yeni kurulan devletin; bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve güvenliğinin garanti edilmesi tarihsel süreç içerisinde, özellikle 19'ncü yüzyıldan itibaren yapılan uluslararası garanti antlaşmalarında

Council) yeniden teşkilatlandırmış ve iç kabine ve icra kolu olarak küçük bir Cemaat Bürosu oluşturulmuştur. Kitium Psikoposu Michael Christodoulou bu büronun ilk başkanı olmuştur. Makarios öncelikle Rum cemaatini Kilise liderliğinde birleştirmek için çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Komünizm karşıtı bir tavır alan Cemaat Liderliğinin adayları, 1948 mahalli idareler seçiminde 15 mahalli idarenin 11'ini kazanmıştır. Bu başarı komünist *AKEL* partisine karşı büyük bir tokat olmuştur. Seçim döneminde, Cemaat Bürosu başkanı olan Makarios, Ada'da ve yurt dışında *ENOSIS* kampanyasına adanmış *Elliniki Kypros* (Grek Kıbrıs) adında bir yeni resimli dergi çıkarmaya başlamıştır. 28 Haziran 1950'de Başpiskopos Makarios II'nin ani ölümü üzerine, 18 Ekim 1950'de Kitium Psikoposu Michael Christodoulou, Rumların %97'sinin oyunu alarak, Makarios III ünvanı ile yeni Başpiskopos seçilmiştir. Makarios Başpiskopos olarak iki konuya öncelik vermiştir: Rum milliyetçilerin gücünün artırılması ve Kıbrıs sorununun uluslararasılaştırılması. Makarios hem Kıbrıslı Rumları Kilise liderliğinde birleştirmiş hem de Yunanistan Başbakanı'na baskı uygulayarak Kıbrıs sorununu 16 Ağustos 1954 yılında BM Genel Kurulu gündemine taşımıştır. Makarios *ENOSIS* mücadelesinde bir taraftan diplomatik yollara başvururken diğer taraftan da Ada'daki İngiliz idaresine karşı aktif mücadele yöntemlerine girişmiştir. Bu maksatla 1951 yılından itibaren Kıbrıslı bir Rum olup Yunan Ordusunda Albay rütbesine kadar yükselmiş, özel harp uzmanı Grivas ile görüşmeye başlamıştır. 2 Temmuz 1952'de Makarios, Grivas ve bazı arkadaşları Atina'da Kurtuluş Komitesi kurmuştur. (Mayes, 1981, s. 3, 5, 9, 22, 23, 27, 32, 35-39, 41-60) Makarios 1950'ler boyunca sıkı bir *ENOSIS* yanlısı politika izlemiştir. Rum Cemaat lideri olarak İngiliz tarafı ile görüşmeler yapmıştır. 1955-1958 yılları arasında, Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik değişik İngiliz önerilerini, nihai olarak *ENOSIS*'i öngörmedikleri gerekçesiyle, kabul etmemiştir. Kıbrıs'ta *EOKA*'nın organize ettiği şiddet olaylarının artması ve kendisinin inatçı ve uzlaşmaz tutumu yüzünden Makarios Mart 1956 yılında Seyşeller'e sürülmüştür. 1957 yılında Ada'ya girmemesi şartıyla sürgün sona erdirilmiştir (Mayes 1981, s. 58, 119, 174). 9 Şubat 1959'da Türkiye ve Yunanistan'ın üzerinde uzlaştığı Zürih Antlaşması'nın bazı noktalarına, 17 Şubat'taki Londra Konferansında karşı çıkmıştır. Özellikle Garanti Antlaşması, Türkiye'ye müdahale hakkı verdiği için, Makarios'un itiraz ettiği önemli noktalardan birisidir. Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Makarios'u anlaşmayı imzalamaya zorla ikna etmiştir. (Mayes 1981, ss. 130-136; Özersay, 2009, s. 82, 83, Dipnot 123 ve 88). 1 Mart 1959'da Kıbrıs'a dönebilmiştir. 13 Aralık 1959'da yapılan seçimlerde Rum toplumu tarafından, daha sonra ilan edilecek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Devlet Başkanı olarak seçilmiştir.

¹⁷ Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda 181'nci madde dâhil 48 madde değiştirilemez niteliktedir. Bunlar Temel Maddeler (*the Basic Articles*) olarak adlandırılmış olup, 11 Şubat 1959 tarihli Zürih Antlaşması'ndan Anayasa'ya ithal edilmişlerdir (Anayasa Mad. 182). Bu maddeler Anayasa'ya EK-3 (*ANNEX III*) olarak liste halinde eklenmiştir. (Cyprus. Comnd. 1093, 1960, ss. 171-172).

görülen yaygın bir garanti şeklidir. Bu nesnelere itibariyle Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın geleneksel garanti anlayışı ile tam uyum içinde olduğunu söylemek mümkündür. Anayasa'nın temel maddeleri ile ihdas edilmiş olan devletin işleyiş düzeninin garanti edilmesi ise özel bir garanti nesnesidir. Ancak bu tür özel garanti nesnelere, farklı konularda olsalar bile, tarihsel süreç içerisinde garanti antlaşmalarında sık sık yer almışlardır. Örneğin, erkek çocuğu olmayan Kutsal Roma İmparatoru VI'ncı Charles, 1713 yılında yayınladığı bir fermanla (*The Pragmatic Sanction*), Habsburg Krallığı ve Dukalıklarına kız evlatların imparator namzedi olabileceklerini ilan etmiş ve Fransa bu fermanın garantörü olmuştur (De Vattel, 2008, s. 397). Yani bir hanedanın veraseti bir uluslararası garanti nesnesi olabilmektedir. Bir başka örnek olarak, 1856 Paris Antlaşması'nda (22-27'nci maddeler) dönemin büyük güçleri önce Osmanlı egemenliğine tabi Eflak ve Buğdan'a özerklik verilmesini temin etmişler ve ardından bu özerkliğin garantörü olmuşlardır (Armaoğlu, 2019, s. 261). Yani egemen bir devletin bir vilayetinin özerkliğinin korunması dönemin büyük güçleri için bir garanti nesnesi olmuştur.

BM kurulduktan sonraki daha yakın döneme ait bir başka örnek, Fransa'nın 1960 ve sonrasında bağımsızlığını tanıdığı eski sömürgeleri ile yaptığı gizli savunma antlaşmalarında¹⁸ (*accord de defense*) yer alan garantilerdir. Söz konusu antlaşmalar ile Fransa yeni devletlere sadece dış tehditlere karşı savunma garantisi vermekle kalmamış aynı zamanda iç tehditlere karşı da mevcut yönetimlere koruma garantisi vermiştir (Charbonneau, 2008, ss. 60-65; Chipman, 1985, ss. 5-6; Lellouche & Moisi, 1979, s. 114, Luckham, 1982, ss. 57-59, 64-65; Schraeder, 2020, ss. 152-153; Smith, 2013, s. 164). Söz konusu ülkelerdeki mevcut yöneticiler, iktidarlarını tehdit eden bir iç ayaklanma veya darbeye karşı Fransa'nın askerî müdahalesini talep etmişler ve Fransa, bu talepleri uygun bulduğunda, askerî müdahalede bulunmuştur.¹⁹ Buna karşılık savunma antlaşması imzalayan Afrika ülkeleri de kendi topraklarında çıkarılan stratejik hammaddelere (petrol, doğal gaz, uranyum, toryum, lityum, berilyum ve helyum) Fransa'nın imtiyazlı erişimini garanti etmişlerdir. Bu stratejik hammaddelerin öncelikle Fransa'ya satılması ve gerektiğinde ortak savunma çıkarları için diğer ülkelere bu maddelerin satışına muhtemel ambargolar konulması öngörülmüştür (Lellouche & Moisi, 1979, s. 116, Dipnot 15). Çoğu gizli olan bu antlaşmaların hükümlerinin sömürgelikten yeni bağımsızlıklarını kazanmış ülkelerin egemenliklerini kısıtladıkları veya söz konusu ülkelerin iç işlerine müdahale anlamına geldiği (sırasıyla BM Şartı Mad. 2/1 ve 2/7'e aykırılık) konuları önemli bir sorun yapılmamış ve bu antlaşmalardan bir kısmı hâlâ aktif halde bulunmaktadır.²⁰

¹⁸ 1960'ların başında Fransa 13 Afrika ülkesi ile savunma paktı imzalamıştır (Senegal, Moritanya, Madagaskar, Togo, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kamerun, Yukarı Volta yani şimdiki Burkina Faso, Gabon, Fildişi Sahili, Kongo-Brazzaviy, Çad, Nijer ve Dahomey yani şimdiki Benin). Fransa'nın özellikle 1960 yılında Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo-Brazzaviy, Çad, Gabon, Madagaskar ve Senegal ile yaptığı gizli savunma antlaşmalarında bu tür garanti yer almıştır (Lellouche ve Moisi, 1979, s. 112, 114).

¹⁹ Bu garantiler kapsamında Fransa, Afrika'daki eski kolonilerine 1960-2005 arasında yaklaşık 46 askerî müdahalede bulunmuştur (Yates, 2018, s. 95).

²⁰ Hâlihazırda Fransa ile 9 Afrika ülkesi arasında aktif Savunma Antlaşması mevcuttur. Bu ülkeler: Orta Afrika Cumhuriyeti (1960), Kamerun (1974), Çad (1960), Cibuti (1977), Gabon (1960), Fil Dişi (1960), Kongo Cumhuriyeti (1960), Senegal (1974) ve Togo'dur (1973) (Sörenson, 2008, ss. 56-57).

Verilen örneklerden görüldüğü üzere, bir kral namzetliği, bir ülkenin egemenliği altında olan bir bölgeye tanınan özerklik veya bir ülkede garantöre müzahir bir iktidarın korunması ve söz konusu ülkedeki stratejik hammaddelerin garantör dışındaki ülkelere satışına ambargo konulması gibi özel durumlar bir uluslararası garanti nesnesi olabilmektedir. Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu örneklerle vurgulanmaya çalışılan husus, 1960 Kıbrıs Garanti Antlaşması'nda yer alan devletin işleyiş düzeninin garanti edilmesi konusu özel bir garanti nesnesi olmakla birlikte, uluslararası garanti antlaşmalarında bu tür özel garanti nesnelerinin yer almasının geleneksel garanti teamüllerine uyan bir durum olduğudur.

10.3. Garanti Biçimi

Garanti biçimi ile kastedilen husus; garantinin şekli ve nasıl sağlanacağıdır. Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın "iki tarafın karşılıklı" (*mutual*) garantilerini ihtiva eden bir antlaşma şekli olduğunu söylemek için bazı veriler mevcuttur. Birincisi, Antlaşma'nın Giriş Bölümü'nün (*preamble*) ilk paragrafında Kıbrıs Cumhuriyeti bir taraf, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere diğer taraf olarak açıkça ifade edilmiştir. İkincisi, Antlaşma'nın birinci maddesi ile Kıbrıs Cumhuriyetine; devletin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve güvenliği ile Anayasa'nın korunmasını sağlama yükümlülüğü getirilmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti de bu yükümlülükleri yerine getireceğini taahhüt etmiştir. Üçüncüsü, Antlaşma'nın ikinci maddesi ile İngiltere, Türkiye ve Yunanistan; devletin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve güvenliği ile anayasanın temel maddeleri ile ihdas edilmiş olan "devletin işleyiş düzeni"ni (*the state of affairs*) garanti etmişlerdir. Ayrıca, Ada'nın, doğrudan veya dolaylı olarak, bölünmesi veya başka bir devletle birleşmesi gayesi güden faaliyetleri yasaklayacaklarını da taahhüt etmişlerdir. Son olarak Antlaşma'nın üçüncü maddesi ile Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere egemenliğinde bırakılan bölgelerin, 1960 "Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulmasına İlişkin Antlaşma"da yer alan şartlara uygun olarak, İngiltere tarafından kullanılmasını ve istifade edilmesini (*enjoyment*) garanti etmiştir. Bu verilerden anlaşılacağı üzere, antlaşmayı imzalayan ülkelere bir tarafta Kıbrıs Cumhuriyeti ve diğer tarafta İngiltere, Türkiye ve Yunanistan "karşılıklı olarak" (*mutually*) yükümlülük üstlenmişler ve garanti sağlamayı taahhüt etmişlerdir.

Dowty, garanti antlaşmaları konusunda yaptığı sınıflandırmada, Kıbrıs Garanti Antlaşması'nı büyük güç rekabetine dayalı antlaşmaların "gerçek tampon" (*true buffers*) kategorisinde (Dowty, 1974, s. 37) mütalaa etmiş ve "karşılıklı garanti" (*mutual guarantee*) sağlayan bir türde olduğunu tespit etmiştir. Dowty, tamponların karşılıklı garantilerinin, güç dengesizliği tehdidini telafi edecek üçüncü bir garantörün olması durumunda uzun sürelerde istikrarlı kalacağını düşünmektedir. 1960 Kıbrıs Anayasası'nın hem Türklere hem de Rumlara karşı korunmasında, İngiltere'nin üçüncü garantör rolünü üstlenmesinin hesaplandığını, ancak uygulamada "dengeleyici olarak" hareket etmeyi İngiltere'nin kabul etmediğini, Türkler ve Rumların birbirlerini basitçe bloke ettikleri bir ortamda, tamamı çetrefilli olan problemden kendisini ayrı tutma yolunu seçtiğini ileri sürmektedir (Dowty, 1974, s. 16). Yazar, Antlaşma'nın Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarından kaynaklanabilecek tehditleri önleme amaçlı bir garanti sistemini öngördüğünü de ima etmektedir (Dowty, 1974, s. 37).

Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın karşılıklı garanti şekline ilişkin Dowty'nin tespitine iştirak edilmektedir. Ancak Antlaşma'nın Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumunun Ada'yı "taksim" etme, Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumunun ise Ada'yı Yunanistan ile birleştirme (*ENOSIS*) tehditlerini önleme amaçlı bir garanti sistemi ihdas ettiği ve İngiltere'nin bir dengeleyici garantör olduğu şeklindeki görüşü ise kısmen paylaşılmaktadır. İngiltere'yi sadece "bir dengeleyici" olarak düşünmek hatalı değerlendirmelere yol açabilir. Her şeyden önce İngiltere'nin Ada'da gerçek ve kıymetli menfaatleri vardır. Kıbrıs'a bağımsızlığını İngiltere gönüllü olarak değil, Ada'daki şartların mecbur etmesi sonucu vermiş, ancak Ada'daki varlığını sürdüreceğ egemen üs bölgelerini elinde tutmaya devam etmiştir. Bu üslerin bütünlüğünün Türkler ve Rumlar tarafından tanınması ve faaliyetlerini sürdürmelerinin garanti edilmesi İngiltere için büyük önem taşıyan bir husus olmuştur. Bu önemin hâlâ devam ettiğini söylemek mümkündür. Ada'da tesis edilmiş düzenin ve bu düzenin kaynağı olan Anayasa'nın korunması İngiltere'nin gerçek menfaatinidir. Bir başka deyişle İngiltere Kıbrıs'ta tesis edilmiş düzenin bozulmasında önemli menfaatleri zarar göreceğ bir garantördür.

İkinci olarak, Soğuk Savaş'ın ikinci on yılının ortalarında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üçü de NATO üyesi olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantisi altında "tarafsız" kalması, Doğu Akdeniz'e yönelik SSCB tehdidine karşı, stratejik önemde bir konu olmuştur. Garanti Antlaşması'nın birinci maddesi ile Kıbrıs'ın başka bir devlet ile herhangi bir siyasi veya ekonomik birliğe katılamayacağı konusunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nden alınan taahhüdü bu tehdide yönelik bir tedbir olarak da düşünmek mümkündür. Garanti Antlaşması'nın yapılmasının arka planında, diğer amaçlara ilave olarak, dönemin Sovyet yayılcılığına karşı bir tedbir alma düşüncesinin bulunduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır.

Üçüncüsü, Kıbrıs'taki anlaşmazlık yüzünden Türkiye ve Yunanistan'ın bir savaşa sürüklenmesi, 1950'li yılların sonunda hâlâ büyük güçlerden birisi olan İngiltere açısından, NATO'nun Güneydoğu Kanadı için büyük bir risk taşıyacaktı. Böyle bir durumda SSCB'nin muhtemel hareket tarzının ne olabileceğini kestirmek de güçtü. Bu bakımdan 1960 antlaşmaları ile Türk ve Rum tarafı arasında sağlanan uzlaşının sürdürülmesi İngiltere ve NATO için önemli bir konuydu. Bu nedenlerle İngiltere'yi sadece Kıbrıs'ta Rum veya Türklerden kaynaklanabilecek tehdidi dengeleyici roldeki bir aktör olarak değil, aynı zamanda kendi önemli menfaatlerini koruyan bir anayasanın ve devletin işleyiş düzeninin garantörlerinden birisi olarak düşünmek daha doğru olacaktır.

Garantinin nasıl sağlanacağı hususunda Antlaşma'da herhangi bir belirsizlik bulunmamaktadır. Karma bir yöntem öngörülmüştür. Antlaşma'nın dördüncü maddesine göre, Antlaşma hükümlerinin ihlal edilmesi halinde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın antlaşma hükümlerine uyulmasını sağlamak maksadıyla alınacak tedbirler veya yapılacak teşebbüsler (*representations*) konusunda birlikte danışmalarda bulunma sorumluluğunu üzerlerine aldıkları ifade edilmektedir. Ayrıca, ortak veya uyumlu hareket etmek mümkün olmadığı takdirde, taraflar her bir garantör ülkenin yalnızca mevcut

antlaşma ile yaratılan düzeni tekrar tesis etme amacına yönelik olarak “harekete geçme”²¹ (*take action*) hakkını muhafaza edeceği belirtilmektedir. Bu madde; antlaşma hükümleri ihlal edildiği takdirde, garantör ülkelere “müşterek” veya bu mümkün olmadığı takdirde, düzeni yeniden tesis etmeye yönelik olarak “münferiden” garanti yükümlülüğünü yerine getirme imkânı tanımaktadır.

10.4. Garantinin Etkinliği

İmzaladığı antlaşmanın hükümlerini ihlal eden tarafı bu tutumundan vazgeçirmek ve antlaşma hükümlerine uymasını temin etmek maksadıyla garantör veya garantörlerin harekete geçme konusunda kendilerini ne ölçüde bağlı hissettikleri ve verdikleri sözü yerine getirme noktasındaki samimiyetleri ancak bir ihlalin gerçekleşmesi halinde test edilebilmektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti bizzat Garanti Antlaşması'nın garantörlerinden birisidir. Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın birinci maddesi ile Kıbrıs Cumhuriyeti; devletin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve güvenliğini sürdürmeyle birlikte, Anayasa'ya saygılı olmayı taahhüt etmiştir. Ayrıca bir başka devlet ile kısmen veya tamamen bir siyasi veya ekonomik birliğe katılmama sorumluluğunu da üstlenmiştir. Makarios, 1959 Londra Konferansında, Türkiye'ye müdahale hakkı vermesi nedeniyle Garanti Antlaşması'nı imzalamak istememiştir. Dönemin Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Makarios'u zorla anlaşmayı imzalamaya ikna etmiştir. Makarios, *EOKA*'nın²² (*Ethniki Organosis Kypriou Agoniston*- Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Birliği) kuruluşunun sekizinci yıl dönümünde, Ada'da bağımsız bir devlet kurulmasının *ENOSIS*'e giden yolda bir ileri hamle olacağını düşündüğü için Londra Antlaşması'nı imzaladığını açıkça ifade etmiştir (Mayes, 1981, s. 160). Bu düşüncenin doğal bir tezahürü olarak, Makarios'un Antlaşma'ya sadakat konusunda duyarlı davrandığını söylemek güçtür. Makarios, nihai amaca hizmet edecek ara bir hedefi elde etmek için Londra Antlaşması'nı imzalamış olsa bile bu tutumu nedeniyle, *EOKA* lideri Grivas ile anlaşmazlık içine düşmüştür.²³ Grivas *ENOSIS* gerçekleştirilene kadar silahlı mücadeleye devam edilmesi

²¹ Harekete geçme teriminin güç kullanmayı içerip içermediği zaman zaman tartışma konusu olsa da garantiler konusundaki genel anlayış, gerektiğinde güç kullanılabileceği yönündedir. Yukarıda 4'ncü maddede Garantilerin Özellikleri başlığı altında bu konu vurgulanmıştır.

²² *EOKA*, Kıbrıs'ın İngiliz yönetiminden kurtarılacak, Yunanistan ile birleşmesini (*ENOSIS*) sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyet göstermiş bir silahlı terör örgütüdür. Örgüt'ün kuruluşu yönünde ilk adımın, Makarios ve Grivas dâhil, 2 Temmuz 1952 yılında kurulan Kurtuluş Komitesi'nin 12 üyesinin, Atina'da, 7 Mart 1953'te yaptıkları gizli bir toplantıda, ant içerek oluşturdukları Atina Komitesi olduğu ifade edilmektedir. Örgütün başkanı ve siyasi lideri Makarios, askerî lideri Grivas olmuştur. (French, 2015, s. 46; Varnavas, 2004, ss. 33-35). 9 Kasım 1954'te Ada'ya gelen Grivas'ın liderliğinde teşkilatlanmasını tamamlayan *EOKA*, Yunan Hükümetinin Ocak 1955 ayında Makarios'a gayri nizami harbi başlatmaları konusunda onay vermesine (Mayes, 1981, s. 59) müteakip, ilk silahlı eylemini 1 Nisan 1955'te gerçekleştirerek adını kamuoyuna duyurmuştur. (Gürel 2, 1985, s. 103). 1955-1958 yıllarında çoğunlukla Ada'daki İngiliz unsurlarına ve bazen de Türk unsurlara karşı silahlı eylemler gerçekleştirmiştir. Saldırıları İngiliz unsurlara karşı oldukça etkili olmuştur. 1959 Londra Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, uzlaşmadan memnun olmayan Grivas, yalnız yürütülecek mücadelenin başarılı olamayacağını düşünerek, 9 Mart 1959'da *EOKA*'nın silahlarını bıraktığını açıklamış ve Yunanistan'a dönmüştür (Mayes, 1981, s. 138; Gürel 2, 1985, s. 161). Toplumlararası çatışmaların yoğunlaşması üzerine 23 Haziran 1964'te Kıbrıs'a geri dönerek Makarios tarafından Anayasa'ya aykırı olarak kurulan Milli Muhafızların (*National Guards*) başına geçmiş ve Türklere karşı saldırıları yönetmeye başlamıştır.

²³ Makarios Şubat 1959'da Londra Konferansına giderken Grivas ile istişarede bulunmamış ve Londra'ya gidecek Rum heyetine Grivas'ı dâhil etmemiştir. Grivas *ENOSIS* dışında bir çözüme sıcak bakmazken, Makarios Türklere siyasi eşitlik karşılığı bağımsız bir Kıbrıs Devleti seçeneğini baskı ile de olsa kabul etmiştir. Makarios'un bu tavrı Grivas'ı rahatsız etmiştir. (Mayes, 1981, s. 132, 136-9, 142). Makarios, *ENOSIS*'e giden yolda uluslararası

düşüncesini savunmuş, Kıbrıs'a Türk askerinin girmesine ve İngiltere'ye üs verilmesine karşı çıkmıştır (Foley, 2012, ss. 238-244). Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edildikten sonra Makarios, yeni devleti mevcut haliyle yaşatmaktan ziyade *ENOSIS*'e engel olabilecek Anayasa hükümlerinden ve İttifak ve Garanti Antlaşmalarından kurtulma gayreti içerisine girmiştir. 1963 yılından itibaren Devlet Başkanı Makarios Kıbrıs'ta "devletin işleyiş düzeni"ni defalarca ihlal etmiştir: Anayasa'nın değiştirilemez nitelikteki maddelerini değiştirme girişiminde bulunmuş (1963'teki 14 maddelik değişiklik girişimi); Anayasa'nın bazı maddelerini uygulamamış (Büyük kasabalarda Rum ve Türk toplumlarının ayrı belediyelerinin kurulmasına ilişkin hükümler) ve Türk temsilcilerin katılmadığı organlarda Anayasa'ya aykırı olarak alınan kararları (Anayasa Mahkemesi'nin kapatılması gibi) uygulamıştır. Garantörlerden bir başkası olan Yunanistan, Makarios'un eylemlerine karşı çıkmadığı gibi açık veya örtülü şekilde destek vermiştir.²⁴ Yunanistan'ın tutumu nedeniyle garantörlerin "ortaklaşa" harekete geçmesi mümkün olamamıştır. Diğer bir garantör ülke olan İngiltere bu ihlaller karşısında ciddi anlamda tepki göstermemiştir. Türkiye yapılan ihlallere karşı harekete geçmeyi 1964 yılında ciddi olarak düşünmüştür. Türk hükümetine TBMM'nin 16 Mart 1964'te adaya asker çıkarma yetkisi vermesi üzerine, ABD makamları bilgilendirilmiştir. Dönemin ABD Başkanı Johnson Türkiye'nin Ada'ya müdahalesini engellemek için, 5 Haziran 1964'te, Türkiye Başbakanı İnönü'ye ünlü Johnson Mektubu'nu göndermiştir.²⁵ Diğer taraftan TSK'nın askerî yeteneklerindeki eksiklikler de müdahale fikrini caydırıcı

desteğin önemine ve gereğine inanmış, bu desteği sağlamak için gerekli diplomatik girişimleri yapmaya özen göstermiştir. Türkiye'nin güç üstünlüğünü etkisiz kılmak, Garanti Antlaşması'ndan ve Anayasa'nın kısıtlayıcı hükümlerinden kurtulmak için BM zeminini kullanmaya da büyük çaba göstermiştir (Mayes, 1981, ss. 179-80, 182). Ancak gerektiğinde silahlı güç kullanılmasından asla sarfınazar etmemiştir. Türkiye müdahale edemeden Kıbrıslı Türklerin büyük bir bölümünün süratle imhasını öngören ve 1963'ün başlarında bizzat Makarios'un emri ile hazırlanarak 1964 yılında uygulamaya konulan *AKRITAS* Planı (Mayes, 1981, ss. 161-3) bu Makyavelist anlayışın somut bir tezahürüdür. Grivas ise *ENOSIS*'e sadece silahlı mücadele yoluyla ulaşabileceğine inanmış, *ENOSIS* dışında ara çözümlere itibar etmeyen bir anlayışta olmuştur. Kıbrıs'a Türk askerinin girmesine ve İngiltere'ye üs verilmesine karşı çıkmıştır (Foley, 2012, ss. 238-244). Makarios ile Grivas arasındaki ihtilaf zaman zaman yatışmış gözükse de 1974'e kadar sürmüştür. Grivas'ın Makarios'a 1973 yılında yapılan suikast girişimlerinin asıl planlayıcısı olduğu iddiaları da mevcuttur (Mayes, 1981, s. 184).

²⁴ Yunanistan, Eylül 1964 ayında Garanti Antlaşması'na aykırı olarak, Kıbrıs ile Yunanistan'ın birleşmesi kampanyasını yürütmek üzere, *ENOSIS* Komitesi kurmuş ve Rum Milli Muhafızlarını eğitmek ve onlara komuta etmek üzere yüzlerce Yunan subayını Ada'ya göndermiştir (Mayes, 1981, s. 180). İttifak Antlaşması ile belirlenen sayının çok üstünde yaklaşık 20.000 Yunan askeri 1964 yılında Ada'ya gizlice intikal ettirilmiştir (Firat, 2008, s. 726). [Yunan asker sayısı bazı kaynaklarda 12.000 olarak belirtilmektedir (Mayes, 1981, s. 189)]. Ayrıca, Londra Antlaşması'nın imzalanmasının ardından 17 Mart 1959'da Kıbrıs'tan ayrılmış olan özel harp uzmanı Albay Grivas, Yunan hükümetinin ve Makarios'un bilgisi dâhilinde, Türklere karşı yapılacak harekâtları sevk ve idare etmek için 23 Haziran 1964'te Ada'ya geri dönmüştür (Mayes, 1981, ss. 174-5, 178). [Londra Antlaşması'ndan sonra Atina'ya giden Grivas'a Yunan hükümeti önce korgeneral rütbesi vermiş, ardından emekli etmişti. (Gürel 2, 1985, s. 161)].

²⁵ Dönemin ABD Başkanı Johnson, mektubunda çok özet olarak; Türkiye'nin Ada'ya girişeceği bir harekât nedeniyle, Rusya'nın müdahalede bulunması durumunda ABD ve diğer NATO üyelerinin Türkiye'yi savunma zorunluluklarının bulunmadığını ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi halinde, 1947 antlaşması uyarınca ABD'den aldığı askerî silah ve teçhizatı kullanmasına ABD'nin onay vermeyeceğini ifade etmiştir. Johnson Mektubu konusunda daha fazla bilgi ve değerlendirme için Bkz: Toluner, 1977, ss. 116-119; Sander, O. (2016). *Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1964*, İmge Yayınevi, ss. 225-242; Bölükbaşı, S. (1993). The Johnson Letter Revisited, *Middle Eastern Studies*, V.29; Hart, P. T. (1990). *Two NATO Allies at the Threshold of War: Cyprus: a firsthand account of crisis management, 1965-1968*, Duke University Press, ss. 14-16; Firat, M. (1997). *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal; Erhan, Ç. (2008). ABD ve NATO'yla İlişkiler, 1960-1980, Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar*, C 1 (1919-1980),

bir faktör olmuştur.²⁶ Bu nedenlerle, Türkiye, hava kuvvetlerinin ihtar uçuşları dışında, Makarios ve Rumları Antlaşma hükümlerine uymaya zorlayacak ölçüde güç kullanamamıştır. Garantörlerin kuvvet kullanarak müdahale arzu veya imkânlarının bulunmamasından dolayı, Dowty Kıbrıs Garanti Antlaşması'nı “geniş ölçüde güvenilirmez” olarak nitelendirmiştir (Dowty, 1974, s. 37). Ancak bu nitelendirme 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan önce yapılmıştır. Türkiye, gerekli askerî yetenekleri kazandıktan sonra 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a karşı yapılan *ENOSIS* amaçlı darbeyi takip eden 20 Temmuz günü Barış Harekâtı'nı başlatmıştır. Türkiye bu harekâtı Garanti Antlaşması'nın bir garantör ülke olarak kendisine verdiği hukuki hakka dayandırmıştır.²⁷ Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Garanti Antlaşması'na dayandığını bazı Yunan resmi makamları da kabul etmiştir. BM nezdindeki Yunan Büyükelçisi Panayotacos, 20 Temmuz 1974 tarihinde yapılan Güvenlik Konseyi'nin 1781'nci oturumunda, “Ankara Garanti Antlaşması'nın IV'ncü maddesinden kaynaklanan hakkına başvurmuştur.” ifadesini kullanmış²⁸ ayrıca “Türkiye'nin Ada'daki Yunan birliklerine saldırması halinde, Yunanistan'ın da bir garantör ülke olarak Türkiye'ye karşı aynı Antlaşma'nın aynı maddesinin kendisine verdiği hakka başvuracağını” beyan ederek Türkiye'yi ikaz etmiştir (Necatigil, 1989, s. 105).²⁹ Bir başka Yunan resmi kurumu olarak Atina Temyiz Mahkemesi, Yunan askerî yetkililerin yargılandığı dava kapsamında verdiği 21 Mart 1979 tarih ve 2658/79 sayılı kararında, “Zürih Antlaşması gereği bir garantör ülke olan Yunanistan'ın Ada'da bir darbe tertipleyerek, Kıbrıs'ın anayasal statüsünü yürürlükten kaldırdığını ve Türklerin bu eşsiz fırsattan yararlanarak Kıbrıs'a yönelik askerî harekât başlattığını” ifade etmiştir.³⁰ Mahkemenin bu kararında; Zürih Antlaşması, garanti mekanizması, Yunanistan'ın Kıbrıs'ın anayasal düzenini bozması ve Türkiye'nin bu eşsiz fırsattan yararlanarak askerî harekât başlatması hususlarını zikrederek, zımnen Türkiye'nin Ada'ya müdahalesinin Garanti Antlaşması kapsamında hukuka uygun olduğunu kabul ettiği (Bayıllıoğlu, 2012, ss. 51-52; Necatigil 1989, s. 105, Dipnot 13) söylenebilir. Karar'ın konu ile ilgili bölümlerinin Türkçe çevirisi EK-1'dedir. Yukarıdaki açıklamalar ışığında Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın etkin olduğunu söylemek mümkündür.

İletişim Yayınları içinde (ss. 685-691); Türkman, S. (2005). *Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu politikası ve Türkiye'ye Yansımaları* (1919-1973), [Yayımlanmamış Doktora Tezi], AÜ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, ss. 231-236; Kesiktaş, F.G. (2005) *Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu (1960-1965)*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Süleyman Demirel Üniversitesi, ss. 85-92; Balcı, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası: ilkeler, aktörler, uygulamalar*, Etkileşim Yayınları, ss. 117-121; Şahin, H. (2018). *Johnson Mektubu*, Kırmızı Kedi Yayınevi; Tokmaktepe, A. (2018). *The effects of Johnson Letter on Turkish-American relations and Turkish foreign policy during the period of 1960-1980 relative autonomy and the process of identification priorities*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Yeditepe Üniversitesi, ss. 74-88.

²⁶ Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı muhtemel bir harekatta kullanabileceği; tank, top, zırhlı muharebe aracı ve diğer taktik araçları intikal ettirebileceği amfibi gemiler 1960'lı yılların başında Dz.K.K.lığı envanterinde bulunmaktaydı. Bu araçları ancak idari bir nakliyatla normal bir ticaret limanına taşıyabilecek imkân ve kabiliyeti mevcuttu.

²⁷ UN Security Council Official Records, 1781st Meeting, 20 July 1974, S/PV.1781, s. 20, prg. 226. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL7/400/22/pdf/NL740022.pdf?OpenElement>.

²⁸ a.g.k., 19, prg. 218.

²⁹ Yunanistan BM Daimi Temsilcisi'nin konuşması için Bkz. a.g.k., 20, prg. 220.

³⁰ Athens Court of Appeal Civil Division, (21 March 1979), No:2658/1979' dan aktaran Bayıllıoğlu, U. (2012). Bazı Yunan Mahkeme Kararları Işığında Kıbrıs Sorununa İlişkin Düşünceler, *Çankaya Üniversitesi Journal of Law*, 9/1, 48.

10.5. Yürürlük Süresi

1960 Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın yürürlük süresi konusunda Antlaşma metninde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Toluner'e göre, Garanti Antlaşması süresiz antlaşma (belirli bir süre için akdedilmemiş) olup, taraflara fesih veya çekilme hakkı tanınmamıştır (Toluner, 1977, ss. 132-135). Yürürlük süresinin antlaşma metninde yazmadığı durumlarda, tarafların ortak iradeleri ile aynı konuda yeni bir antlaşma yapmadıkları veya yapacakları yeni bir antlaşma ile önceki antlaşmanın hükümlerine üstü kapalı bir şekilde son vermedikleri sürece bahse konu antlaşma yürürlükte kalmaya devam edecektir (Pazarıcı, 2020, s. 101).

1969 VAHS'ne göre; uluslararası antlaşmaların taraflarının, tek taraflı olarak fesih ve çekilme hakları bulunmasına rağmen, bu hakkın kullanılabilmesi için bazı şartlar bulunmaktadır. Bu şartlardan birincisi, antlaşmada fesih veya çekilme hakkı bulunduğu belirtilmesi gerekmektedir (Mad. 54/a.). İkincisi, tarafların fesih veya çekilme hakkını tanıma niyetinde olduklarının çeşitli verilerden anlaşılması gerekmektedir (Mad. 56/1a.). Kıbrıs Garanti Antlaşması'nda her iki durum da mevcut değildir.

Bir diğer şart, antlaşmanın doğası gereği tek taraflı fesih hakkının tanındığı kanaatinin doğması gerekmektedir (Mad. 56/1b.). Bu konu öğretide bir hayli tartışmalıdır. Antlaşmanın niteliği açısından böyle bir hakkın tanınmasının kabul edilmesi durumunda, böyle bir hakkın kullanılmasının en kolay kabul edildiği antlaşmaların ittifak antlaşmaları olduğunu düşünenler mevcuttur (Pazarıcı, 2020, s. 102).³¹ Çünkü ülkeler arasındaki ittifaklar uluslararası konjonktürün durumuna göre kısa ömürlü olabilmektedir. Diğer taraftan Toluner'e göre, Garanti ve İttifak Antlaşmaları, Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilgili "daimi" bir statü saptamak amacıyla yapılmış olan antlaşmalardır. Bu bakımdan 1969 VAHS'nin 56/1b maddesini, Kıbrıs'ın milletlerarası hukuki statüsünün bir parçasını meydana getiren İttifak ve Garanti Antlaşmaları bakımından otomatik olarak uygulama olanağı yoktur. Ayrıca söz konusu antlaşmaların, Anayasa hükmü olması ve bu hükmün de değiştirilemez nitelikte olması nedeniyle, Kıbrıs Cumhuriyeti makamlarının tek taraflı olarak söz konusu antlaşmalardan çekilmesinin mümkün olmadığı düşünülmektedir (Toluner, 1977, s. 134).

Antlaşmadan tek taraflı çekilebilmek için son şart, karşı tarafın yükümlülüğünü yerine getirmemesi ya da temel hükümlerini çiğnemesi halinde antlaşmadan çekilme durumudur (VAHS, Mad.60). Böyle bir gerekçenin Kıbrıs Garanti Antlaşması'ndan çekilmek için kullanılabilmesi son derece zordur. Zira garanti edilen hususların ihlali halinde garantör ülkelerin devreye girerek bu ihlali caydırmaları ve

³¹ Pazarıcı'nın atfı yaptığı kaynak Fransızcadır. Toplantı tutanaklarının İngilizce versiyonu: UN Conference on The Law of Treaties, (Vienna, 26 March- 24 May 1968 and 9 April- 22 May 1969). Official Records, First and Second Sessions. A/CONF.39/11/Add.2, ss.70-71, prg.53. https://legal.un.org/diplomaticconferences/1968_lot/docs/english/conf_docs.pdf. Ayrıca, tartışmalar toplantının birinci oturumunda yapılmıştır. Tartışmaların detayı için: UN Conference on The Law of Treaties, (Vienna, 26 March- 24 May 1968), Official Records, First Session. Summary Records of the Plenary Meetings and of the Meetings of the Committee of the Whole First Session. A/CONF.39/11/Add.1, prg. 53, 59, s. 336, 339, 368, 369, 372, 376. https://legal.un.org/diplomaticconferences/1968_lot/docs/english/sess_1.pdf

gerekirse zorlayıcı tedbirler kullanarak önlemleri garanti antlaşmalarının doğasında vardır. Çekilme yerine öncelikle garantörlerin ortaklaşa (*collectively*) veya münferiden (*severally*) söz konusu ihlali önleme girişimlerinde bulunmalarını beklemek gerekir. Türkiye'nin 1974 Barış Harekâtı'nı böyle bir girişim olarak görmek yanlış olmayacaktır. 1969 VAHS'nin 60'ncı maddesine göre; çok taraflı bir antlaşmada akit taraflardan birisinin antlaşmayı ihlal etmesi durumunda, antlaşmanın feshedilebilmesi için diğer akit tarafların buna oybirliği ile karar vermeleri gerekmektedir.

11. DEĞERLENDİRME

Bu incelemede 1960 Kıbrıs Garanti Antlaşması tarihsel süreç içerisinde oluşmuş uluslararası garanti anlayışı çerçevesinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Analiz sonucunda söz konusu Antlaşma'nın hem biçim, hem de muhteva açısından geleneksel uluslararası garanti anlayışı ile uyumlu olduğu görülmüştür. Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın ayırt edici bir özelliği, garanti nesnelere birisinin "devletin işleyiş düzeni"ni (*the state of affairs*) garanti altına almasıdır. Ancak uluslararası garanti antlaşmalarında bu tür özel garanti nesnelere sık sık yer aldığı da somut örneklerle vurgulanmıştır.

Tarihsel süreç terk edilerek günümüze odaklanıldığında, Kıbrıs Garanti Antlaşması konusunda, yukarıda 9'ncü maddedekilere ilave olarak birkaç hususun daha açıklanması önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi, BM Şartı ile uluslararası barış ve güvenliğin korunması sorumluluğunun BM Güvenlik Konseyine verildiği dikkate alındığında (Mad. 24), devletlerarası garanti antlaşmalarına olan ihtiyacın ne ölçüde devam ettiği konusudur. Yaşanılan tecrübeler çerçevesinde, BM Güvenlik Konseyinin "veto" yetkisine sahip beş daimi üyesinin farklı milli menfaat hesapları yüzünden, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden olaylara müdahale kararı alınması konusunda, konsensüs sağlanmasının çok zor olduğunu söylemek mümkündür. Güvenliği tehdit edilen ülke, veto yetkisine sahip daimi üyelerin menfaat ilgi alanı dışında ise zorluğun derecesi daha fazla artmaktadır. Diğer taraftan daimi üyelerin bazen bizzat kendileri askerî güç kullanma girişiminde bulunabilmektedir.³² Bu nedenle, güvenliklerine tehdit algılayan ülkelerin, BM'den ziyade büyük devletlerden birisinin garantisini daha güvenilir bir seçenek olarak gördüklerini söylemek mümkündür.

BM Güvenlik Konseyinin varlığına rağmen İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra, üye ülkelerin ortak savunma yükümlülükleri altına girdikleri ikili ve çok taraflı savunma ittifakları kurulmuştur (Gönlübol, 1993. s. 552). 1945 yılında garanti kayıtları da içeren ikili ittifak antlaşmalarının sayısı 840 iken (66 ülke arasında) bu sayının 2000 yılında 3.132'ye yükseldiği (191 ülke arasında) yukarıda 5'nci maddede açıklanmıştır. Günümüzde ülkeler arasında hâlâ savunma ve ittifak antlaşmalarının yapılmaya devam ediliyor olması,³³ BM Güvenlik Konseyine güvenlik konusunda yeterince güven duyulmadığının bir tezahürü olarak görülebilir. BM Güvenlik Konseyinin imajı Kıbrıs'ta da pek farklı olmamıştır. BM

³² Bu konuda Rusya'nın; 2008'de Gürcistan'a, 2014'de Kırım'a ve 2022'de Ukrayna'ya askerî müdahaleleri; ABD'nin 2001'de Afganistan'a; ABD ve İngiltere'nin 2003'te Irak'a askerî müdahaleleri ve nihayet Çin'in Ağustos 2022'de Tayvan'a uyguladığı fiili abluka örnek olarak verilebilir.

³³ Bu konuda; 2014 yılında yenilenen Fransa ile Mali arasındaki Savunma Antlaşması (Reuters, 17 July 2014) ve Fransa ile Güney Kıbrıs arasında yapılan Ortak Savunma Antlaşması (Michael, 2020) akla gelen iki örnektir.

Güvenlik Konseyi, 4 Mart 1964'te, Kıbrıs'ta Barış Gücü (UN Peacekeeping Force in Cyprus – UNFICYP) konuşlandırma kararı (*UN, S/RES/186(1964)*) almış ancak Nisan 1964'te tam harekât yeteneği kazanmış olan BM Barış Gücü çatışmaları önleyememiştir (Fetherstone, 1994, s. 48). Özellikle karma köy ve mahallelerdeki Türkler güvensizlik nedeniyle evlerini terk ederek, Yeşil Hat'ın³⁴ Türk tarafında oluşturulmuş kamplara (*enclave*) yerleşmişler ve çok zor şartlar altında yaşamaya başlamışlardır. UNFICYP'in Görev Talimatı (*mandate*), BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri arasında uzlaşma sağlayabilmek için bilinçli bir şekilde kısa ve muğlak olarak hazırlanmıştır. Görev Talimatı'nı; Barış gücü, Rum Tarafı ve Türkler kendilerine göre farklı yorumlamışlardır. Barış Gücü'ne “barışı koruma” (*peacekeeping*) görevi verilmiş, personelinin silah kullanmasına, meşru müdafaa hali dışında, izin verilmemiştir (Fetherstone, 1994, ss. 49-50). Barış Gücüne rağmen, 1964-1974 arasında ne çatışmalar tam olarak durdurulabilmiş ne Ada'da normalleşme sağlanabilmiş ne de soruna çözüm bulmak için başlatılan toplumlararası müzakereler başarılı olabilmıştır. Türkiye'nin 1974 Barış Harekâtı ile toplumlararası çatışmalar durmuş ve Ada'da fiili güvenlik ortamı tamamen sağlanmıştır. BM Güvenlik Konseyinin varlığını, Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın gerekliliğini ortadan kaldıracak bir faktör olarak görmeyen veya BM Güvenlik Konseyi'nin garantisini, Kıbrıs Garanti Antlaşması'na alternatif teşkil edebilecek bir güvence olarak düşünmenin gerçekçi bir yaklaşım olmayacağı düşünülmektedir.

İkinci husus ittifakların sağladığı garantilerle ilgilidir. NATO, OAS ve Ortak Güvenlik Antlaşması Teşkilatı (*Collective Security Treaty Organization-CSTO*) antlaşmaları; üye ülkelerden birisinin ittifak dışı bir ülkenin saldırısına maruz kalması durumunda diğer tüm üye ülkelere, saldırıya uğrayan ülkeye askerî olarak yardım etme yükümlülüğü getirmektedir³⁵. Bu tür paktların üye olmayan ülkeler için herhangi bir güvenlik garantisi vermeleri de söz konusu değildir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti henüz AB üyesi değildir. Ada'daki soruna ancak bir çözüm bulunması halinde ve çözümün şekline bağlı olarak, AB üyeliğinin tüm Ada'yı kapsayabileceği söylenebilir. Bu nedenle Kıbrıs sorununa bir çözüm

³⁴ Yeşil Hat, ilk olarak, 26 Aralık 1963 günü toplumlararası çatışmaları durdurmak için Ada'da mevcut İngiliz, Türk ve Yunan birliklerinden oluşturulan müşterek barış koruma kuvvetinin komutanı İngiliz Tümgeneral Peter Young tarafından çizilmiştir. Lefkoşa ve Larnaka'daki Türk ve Rum yerleşim bölgelerini birbirinden ayırt etmek üzere harita üzerine yeşil bir kalemle çizildiği için adı Yeşil Hat olarak kalmıştır (Mirbagheri, 2010, s. 72; Crawshaw, 2022, s. 367). BM Güvenlik Konseyinin 4 Mart 1964 tarihli 186 sayılı kararı ile adaya gelen UNFICYP birlikleri de Yeşil Hat'ı muhafaza etmiştir. Başlangıçta geçici bir tedbir olarak düşünülmüş olan bu hat, iki toplum arasında adeta daimi bir sınır haline gelmiştir (Fetherstone, 1994, s. 4). Rumlar Yeşil Hat'ın Ada'ya fiili bölünmüşlük statüsü vermesinden dolayı hep rahatsızlık duymuşlardır (Kyriakides, 1968, s. 112). 16 Ağustos 1974'te duran Türk Barış Harekâtı'nın ikinci safhasında, Türk birliklerinin ilerlemesinin durduğu “ateşkes hattı” olan ve halen KKTC ile Güney Kıbrıs'ı birbirinde ayıran hat da Yeşil Hat olarak isimlendirilmektedir. Kıbrıs'ın doğusunda Kapalı Maraş'tan (Magosa) batıda Yeşilirmak'a (Lefke) kadar uzanan hattın iki tarafı askersizleştirilerek, bir “tampon bölge” (*buffer zone*) oluşturulmuş ve bu bölgede Barış Gücü gözetleme noktaları, devriye yolları ve diğer tesisleri yerleşmiştir. Ara bölgede iki tane de köy kalmıştır. Bunlardan Dikelya Üssü yakınındaki Pile köyü Türk ve Rumların beraber yaşadığı karma köydür. Yeşil Hat'ın; en dar yeri Lokmacı/Lefkoşa'da yaklaşık 3,30 m. en geniş yeri Ercan Havaalanı güneyinde yaklaşık 7,4 km. uzunluğu ise yaklaşık 180 km'dir. Hat üzerinde KKTC'den Güney Kıbrıs'a geçişleri sağlayan toplam 9 adet “kapı” vardır. Bunlardan Ledra ve Beyarmudu kapıları 1974'ten beri açıktır. Diğer kapılar 2003 yılından itibaren aralıklarla açılmıştır.

³⁵ AB 2007 Lizbon Antlaşmasının ortak savunmaya ilişkin hükümleri NATO Antlaşmasındaki hükümlere benzemektedir. Bkz. Consolidated Version of The Treaty on European Union, Official Journal of the European Union, 2016/C 202/01, Article 42. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016M/TXT&from=EN>.

bulmadan, Kıbrıs Garanti Antlaşması yerine ne olduğu henüz tanımlanmamış bir NATO veya AB garantisinden söz etmenin ne hukuki dayanağının ne de uygulanabilirliğinin olduğu düşünülmektedir.³⁶

Üçüncü husus, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunması halinde bile Garanti Antlaşması'na olan ihtiyacın devam edeceğidir. NATO, OAS ve CSTO antlaşmaları, aynı ittifak üyesi iki devlet arasında bir silahlı çatışma çıktığında nasıl hareket edileceğine ilişkin bir somut hüküm ihtiva etmemektedirler. Sadece başlangıç hükümlerinde, üye ülkeler arasında dostluk, işbirliği, uluslararası hukuka ve insan haklarına saygı ve BM Şartında yer alan amaç ve prensiplere sadakat gibi barışa hizmet eden hususlara genel bir vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle söz konusu teşkilatlara üye ülkelerden herhangi birinin, diğer üye ülkelerden birisi veya daha fazlasından kendisine yönelik bir tehdit hissetmesi durumunda, paktın büyük güçlerinden birisi ile garanti kayıtları da içeren ikili veya çok taraflı savunma antlaşması imzalama yoluna gittikleri görülmektedir.³⁷ Ayrıca, NATO, OAS ve CSTO gibi savunma paktlarına üye herhangi bir devleti oluşturan iki toplum arasında çatışma çıktığında, ilgili paktın çatışmalara müdahale etmesi gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Zira bu çatışmalar ilgili ülkenin bir iç sorunu, daha doğrusu bir asayiş sorunu (*law and order issue*) olarak görülmektedir. Çatışmalara ancak yerel kolluk kuvvetleri ile müdahale söz konusu olabilecektir. Böyle bir müdahalede de yerel kolluk içerisindeki elemanların çoğunluğu hangi toplumdan ise o toplumun baskın olacağı aşikârdır. AB üyelerinden herhangi birinin; hukuk devletini, demokrasiyi ve insan haklarını ihlâl etmesi halinde, söz konusu üyeye karşı “yaptırım” uygulanması söz konusudur. Ancak söz konusu yaptırım kararı alınmasının yöntemi³⁸ ve AB üyesi Yunanistan'ın muhtemel tutumu nedenleriyle, bu seçeneğin Kıbrıslı Türklere yönelik bir Rum saldırısını caydırmaya ve önlemeye güvence sağlayamayacağını söylemek mümkündür. Bu nedenle Kıbrıs'ın AB üyeliğinin, 1960 Garanti Antlaşması'nı ikame edecek bir durum yarattığını ileri sürmenin, Ada'daki iki toplum ilişkilerinin tarihsel gerçekliği ile uyuşmayacak bir tutum olacağı değerlendirilmektedir.

Son husus Kıbrıs Rum tarafının AB'ye tam üye olmasından sonra hem İttifak³⁹ hem de Garanti Antlaşması'nın ayrı ayrı kazandıkları önemdir. Mayıs 2004'den itibaren Ada'nın güneyi resmen AB toprağı sayılmaktadır. Türkiye'nin AB'ye üye olmadığı bir durumda, Ada'da muhtemel bir federal

³⁶ Özellikle AB garantisi seçeneğinin ne anlam ifade ettiği konusunda geniş kapsamlı bir değerlendirme için Bkz. Tamçelik, S. (2006). Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletlerin Çözüm Plânlarına Göre Garantiler Meselesi. Tamçelik, S. (Ed.), *2011'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti "Fırsatlar ve Tehditler"* içinde (ss. 46-109). EkoAvrasya Yayınları. (Özellikle 88-95'nci sayfalar arası AB Garantisi için önem taşımaktadır.)

³⁷ Bu tür ittifak antlaşmalarına örnek olarak; NATO üyeleri olan Fransa ve Yunanistan'ın 2017'de imzaladıkları savunma antlaşması (ToBHMA team, 28.09.2021) ve CSTO üyesi olan Rusya Federasyonu ile Özbekistan'ın 2016 yılında imzaladıkları savunma antlaşması (UzDaily.com, 29/11/2016) verilebilir.

³⁸ AB'nin bir üye ülkeye bu maksatla yaptırım uygulaması için AB Komisyonunun iddiaları “ciddi ve gerçekçi” bularak AB Konseyine yaptırım teklifi hazırlaması veya en az 5 üye ülkenin teklif etmesi, ardından AB Konseyinin oybirliği ile yaptırım kararı vermesi gerekmektedir. İhlali yapan ülke oylamaya katılamasa bile bir ülkenin yaptırım kararına hayır demesi (örneğin Yunanistan) yaptırım uygulamasına engel olmaktadır (Halûk Kabaalıoğlu, 1997'den aktaran Tamçelik, 2006, ss. 91-93).

³⁹ Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluş belgelerinden birisi de 16 Ağustos 1960'da (Garanti Antlaşması ile aynı tarihte) Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanmış olan İttifak Antlaşmasıdır (Treaty of Alliance). İngiltere, Garanti Antlaşması'nın aksine, İttifak Antlaşmasına taraf olmamıştır. Antlaşmanın Giriş Bölümü (*Preamble*) ve birinci maddesi adeta taraflar arasında ortak savunma (*common defense*) ittifakı izlenimi vermesine rağmen II -V'nci maddeler sadece Kıbrıs'ın savunulmasına yönelik bir ittifak antlaşması olduğunu ortaya koymaktadır. Bu Antlaşma ile Türkiye ve Yunanistan Ada'da birlik konuşlandırma imkânına sahip olmuşlardır.

çözüm sağlandığı takdirde, Kıbrıs'ın tamamı bir AB toprağı olacaktır. Çözüme giden müzakere sürecinde İttifak Antlaşması'ndan Türk tarafının vazgeçmesi halinde, Türkiye birliklerinin Ada'da kalmasının hukuki dayanağı ortadan kalkacak ve Türkiye'ye döneceklerdir. Türkiye'nin "fiili garantisi" ve dolayısı ile Rum tarafı üzerindeki caydırıcı etki de ortadan kalkacaktır. Daha sonra toplumlararası çatışmalar tekrar başladığı takdirde, Garanti Antlaşması yürürlükte kalsa dahi Türkiye'nin Ada'ya yapacağı bir müdahale AB topraklarına yapılmış bir saldırı olarak kabul edilebilecek ve AB'nin ortak bir karşı koyması söz konusu olabilecektir. Bu nedenle hâlihazırda Kıbrıs Türk toplumu için İttifak Antlaşmasının da Garanti Antlaşması kadar önem taşıdığını söylemek mümkündür.

12. SONUÇLAR

Nüfus bakımından Rumlardan yaklaşık dört kat daha az olan Kıbrıs Türk toplumu kendini emniyette hissetmek için Türkiye'nin etkin ve fiili garantisini istemektedir (Tamçelik, 2006, s. 87). Fiili garanti Ada'da hazır konuşlu Türkiye askerlerinin varlığına işaret etmekte olup, bunun teminatı da İttifak Antlaşması'nın devam etmesidir. Etkin garanti ise garantörlerin ortak hareket etmelerinin mümkün olmaması halinde, garantörlerden birinin tek yanlı harekete geçme esnekliğinin devamını zorunlu kılmaktadır. Mevcut Garanti Antlaşması bu yönüyle Türk toplumu için hayati önem taşımaktadır.

Rum toplumu mevcut Garanti Antlaşması'ndaki garantörlerin tek yanlı harekete geçme imkânının kendilerinde güvensizlik hissi yarattığını ve bu antlaşmaların Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğini sınırladığını bu nedenle kaldırılmaları gerektiğini savunmaktadır. Rum Devlet Başkanı Anastasiades, Crans Montana Zirvesi'nin başarısızlıkla dağılmasından yaklaşık iki ay sonra 24 Eylül 2017'de Amerika'nın Kıbrıs Federasyonu'nun (*The Cyprus Federation of America*) düzenlediği bir ödül törenindeki konuşmasında, "...en azından egemenlik ve bağımsızlığımızı yeniden kazanacağımızı hissettiğimiz takdirde müzakere masasına tekrar dönmek kararlılığında'yım. Bunu sağlamak için müdahale hakları ve garantiler mutlaka yürürlükten kaldırılmalı ve işgal gücü Kıbrıs'ı terk etmelidir." demiştir (Zoupaniotis, 2017). Aynı törende, kendisine Kıbrıs'a üstün hizmetinden dolayı ödül verilen eski Yunanistan Dışişleri Bakanı Kotzias ise konuşmasında, Yunanistan'ın politikasını kesin ve açık olarak ifade etmiştir: "Yunanistan Kıbrıs üzerinde garantileri veya orada bir garantör güç olarak kalmayı istemiyor." Benzer şekilde, eski Güney Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kasoulides, 29 Aralık 2019'da *Cyprus Mail*'de yayınlanan bir mülakatta, "Söylemeye gerek yok ki mevcut garanti antlaşmaları ve garantörlere tanınan tek taraflı müdahale hakları mutlaka lağvedilmeli ve işgal ordusu kısa ve makul bir zaman içinde çekilmelidir." şeklinde açıklama yapmıştır (Panayiotides, 2019). Hâlihazırda Güney Kıbrıs Dışişleri Bakanlığı resmi genel ağ adresinin Kıbrıs İçin Vizyonumuz sayfasında, "Çözüm, tüm yabancı birliklerin tamamen çekilmesini, çağdışı garanti sisteminin kaldırılmasını... mutlaka sağlamalıdır." ifadesi yer almaktadır (Republic of Cyprus, Ministry of Foreign Affairs). Görüldüğü gibi Rum ve Yunan tarafları garanti anlaşmalarının iptalini sorunun çözümü için ön şart olarak gören ısrarlı bir politika izlemektedirler.

Garanti Antlaşması'nın geleceğine ilişkin olarak aynı anda her iki tarafın taleplerini olduğu gibi karşılamanın güçlüğü ortadadır. Ancak konuya “hakkaniyet“ prensibinden yaklaşıldığında, garantiye ihtiyaç duyanın kuvvetli taraf değil zayıf taraf olduğunu kabul etmek gerekir. Mevcut Antlaşma geçmişte tarafların ortak iradelerinin uyuşması sonucu imzalanmıştır. Kuvvetli tarafın garanti antlaşmasını uygulamaya sokacak şartları (*casus foederis*) yaratmaya niyeti yoksa garanti antlaşmasının devamından çekinmemesi lazımdır. Bu basit muhakeme ve bilhassa uluslararası garanti anlayışıyla uyumlu bir akit olma özelliği nedeniyle, Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın feshedilmesi için makul ve tutarlı bir sebep bulunmadığını, aksine antlaşmadan vazgeçmenin zayıf olan Kıbrıs Türk toplumunu Rum çoğunluğun muhtemel baskı ve saldırılarına karşı korumasız bırakacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu makale “1960 GARANTİ ANTLAŞMASI: KIBRIS TÜRK HALKININ BEKASI VE TÜRKİYE’NİN GÜVENLİĞİ AÇISINDAN ANALİZİ” başlıklı Doktora Tezi’min yazılması sürecinde hazırlanmıştır. Doktora Tez Danışmanım Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN’e yönlendirme ve çok kıymetli bilimsel katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilmekteyim.

KAYNAKLAR

- Armaoğlu, F. (2019). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)* (18. basım). Kronik Kitap.
- Atun, A. (2006, 19 Haziran). Yunanistan 1974’ün tazminatını ödemelidir, *Açık Gazete*. <https://acikgazete.com/yunanistan-1974n-tazminatn-demelidir/>
- Bayıllıoğlu, U. (2012). Bazı Yunan Mahkeme Kararları Işığında Kıbrıs Sorununa İlişkin Düşünceler. *Çankaya Üniversitesi Journal of Law*, 9 (1), 43-67.
- Charbonneau, B. (2008). *France and the new Imperialism: Security policy in Sub-saharan Africa*. Ashgate Publishing Limited.
- Chipman, J. (1985). *French Military Policy and African Security*. The International Institute for Strategic Studies.
- Cyprus*. Comnd. 1093. (1960). Her Majesty’s Stationary Office.
- De Colyar, H. A. (1875). *A Treatise on the Law of Guarantees and of Principal Suret*. Baker, Voorhis & Co., Publishers.
- De Vattel, E. (2008), *The Law of Nations, or Principles of the Law of Nature, Book II, Nations in relation to other states*. B. Kapossy & R. Whatmore (Ed. ve Sunuş), K. Haakonssen (Genel Ed.), Liberty Fund, Inc. (Orijinal eserin yayım tarihi 1758)
- Dowty, A. (1974). *The role of Great Power Guarantees in International Peace Agreements*. Michlol Ltd.
- Dowty, A. (1975). International Guarantees with Special Reference to the Middle East. D. Carlton and C. Schaerf (Ed.), *The Dynamics of the Arms Race* içinde (ss. 215-230). Wiley & Sons.
- Emmers, R. (2004). Security Cooperation in the Asia-Pacific: Evolution of concepts and practices. A. Acharya & S. S. Tan (Ed.), *Asia-Pacific Security Cooperation: National interests and regional order* içinde (ss. 3-19). M. E. Sharpe Inc.

- Fetherstone A.B. (1994). *Towards a Theory of United Nations Peacekeeping*. Macmillan Press Ltd.
- Fırat, M. (2008). 1960-1980 Yunanistan'la İlişkiler. B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Cilt I (1919-1980)* içinde (ss. 716-768). İletişim Yayınları.
- Foley, C. (2012). *General Grivas: Hayatım*. (C. Atay, Çev.), Kalkedon Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1964)
- French, D. (2015). *Fighting EOKA: The British counter-insurgency campaign on Cyprus (1955-1959)*. Oxford University Press.
- Headlam-Morley, J. (2016). *Studies in Diplomatic History*. Routledge.
- Hall, W. E. (1896). *A Treatise on International Law* (3. basım). Clarendon Press.
- Harper D. (n.d.), Etymology of guarantee, Online Etymology Dictionary. <https://www.etymonline.com/word/guarantee>
- Gaja, G. (1981). Jus Cogens, Beyond the Vienna Convention. *Recueil Des Cours*, (1981-III), 271-316.
- Gibler, D. M. (2009). *International Military Alliances (1648–2008)*. CQ Press.
- Gürel, Ş.S. (1985). *Kıbrıs Tarihi (1878-1960): Kolonyalizm, ulusçuluk ve uluslararası politika 2*. Kaynak Yayınları.
- Kabaalıoğlu, H. (1997). *Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu*. Yeditepe Üniversitesi Yayınları.
- Kann, R.A. (1976). Alliances Versus Ententes. *World Politics*, 28, 611-621.
- Kıbrıs Gazetesi (2019, 2 Haziran). Grivas'a ABD Desteği Belgelere Yansıdı. <https://www.kibrisgazetesi.com/kibris/grivasa-abd-destegi-belgelere-yansidi-h67709.html>.
- Kızılyürek, N. (2017, 30 Temmuz). Crans Montana Sonrasında İletişimsel Akıl Tatilde. *KKTC Yeni Düzen Gazetesi*. <http://www.yeniduzen.com/crans-montana-sonrasinda-iletisimsel-akil-tatilde-11027yy.htm>
- Kyriakides, S. (1968). *Cyprus: Constitutionalism and crisis government*. University of Pennsylvania Press.
- Lellouche, P. & Moisi, D. (1979). French Policy in Africa: A lonely battle against destabilization. *International Security*, 3(4), 108-133.
- Luckham, R. (1982). French Militarism in Africa. *Review of African Political Economy*, 9(24), 55-84.
- Macdonald, R. ST. J. (1981). International Law and the Conflict in Cyprus. *The Canadian Yearbook of International Law*, 3-49.
- Mayes, S. (1981). *Makarios: A biography*. The Macmillan Press Ltd.
- Michael, P. (2020, 6 Ağustos). Cyprus-France Defence Cooperation Comes into Effect. *Cyprus Mail*. <https://cyprus-mail.com/2020/08/06/cyprus-france-defence-cooperation-comes-into-effect/>
- Morgenthau, H. (1948). *Politics among Nations* (1. Basım). Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, H. (1959). Alliances in Theory and Practice. A. Wolfers (Ed.), *Alliance Policy in the Cold War* içinde (ss. 184-212). John Hopkins Press.
- Necatigil, Z.M. (1989). *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*. Oxford University Press.
- Oakes, A. & Mowat, R.B. (Ed.). (1918). *The Great European Treaties of the Nineteenth Century, with an introduction by H.Erle Richards*. Clarendon Press.
- Oppenheim, L. (1955). *International Law: A treatise, Vol I, Peace*. H. Lauterpacht (Ed.), (8. basım) Logmans, Green and Co.
- Özersay, K. (2009). *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal inceleme*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Panayiotides, C. (2019, 29 Aralık). Cypriot sides must focus on the common good. *Cyprus Mail*. <https://cyprus-mail.com/2019/12/29/cypriot-sides-must-focus-on-the-common-good/>
- Pazarcı, H. (1977). Uluslararası Hukukta Jus Cogens Kavramı. *Prof. Dr. Nuri Esen'e Armağan*, ss. 365-379.
- Pazarcı, H. (2020). *Uluslararası Hukuk* (19. Basım). Turhan Kitabevi.
- Plano, J. C. & Olton, R. (1988). *The International Relations Dictionary* (4. basım). ABC-Clio.
- Republic of Cyprus, Ministry of Foreign Affairs. (2022). Resmi Genel Ağ Sitesi. <https://mfa.gov.cy/our-vision-for-a-reunified-cyprus>
- Reuters (2014, 17 July). Mali and France Sign New Defence Agreement. <https://www.reuters.com/article/mali-france-idAFL6N0PR5MC20140716>
- Satow, E. (1925). IV. Pacta Sunt Servanda or International Guarantee. *Cambridge Historical Journal*, 1(3), 295-318.
- Schraeder, P. J. (2020). International Relations, P. J. Schraeder (Ed.), *Understanding Contemporary Africa*. Sixth edition içinde (ss. 147-186). Lynne Rienner Publishers.
- Sherman, G. E. (1918). The Neutrality of Switzerland. *The American Journal of International Law*, 12, 241-250.
- Simpson, S. S. (1917). *The Congress and Treaty of Paris, 1856* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. University of Illinois. <https://core.ac.uk/download/pdf/29154027.pdf>
- Small, M. & Singer, J. D. (1966) Formal Alliances, 1816-1965: A quantitative description. *Journal of Peace Research*, 3(1), 1-32.
- Small, M. V. & Singer, J. D. (1969). Formal Alliances, 1816-1965: An extension of the basic data. *Journal of Peace Research*, 6(3), 257-282.
- Smith, S. W. (2013). France in Africa: A new chapter? *Current History*, 112(754), 163-168.
- Sönmezoğlu, F. (1996). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (2. basım). DER Yayınları.
- Sörenson, K. (2008). *Beyond Françafrique: The foundation, reorientation and reorganisation of France's Africa politics*, Report No: FOI-R-2553-SE, FOI, Swedish Defence Research Agency. <https://www.foi.se/en/foi/reports/report-summary.html?reportNo=FOI-R--2553--SE>
- Tamçelik, S. (2012). Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletlerin Çözüm Plânlarına Göre Garantiler Meselesi. S. Tamçelik (Ed.), *2011'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti "Fırsatlar ve Tehditler* içinde (ss. 46-109). EkoAvrasya Yayınları.
- ToBHMA (2021, 28 Eylül), Greece-France agreement – What it signals – The mutual defense assistance clause. <https://www.tovima.gr/2021/09/28/international/greece-france-agreement-what-it-signals-the-mutual-defense-assistance-clause/>
- Toluner, S. (1977). *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*. İÜ Fakülteler Matbaası.
- Treaty on European Union, (2016, June 7), *Official Journal of the European Union*. 2016/C 202/01, Information and Notices, 59. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=EN>
- Treaty Respecting the Independence and Territorial Integrity of Norway. (2018, May 19). https://en.wikisource.org/w/index.php?title=Treaty_respecting_the_Independence_and_Territorial_Integrity_of_Norway&oldid=7451932
- Tripartite Declaration regarding the Armistice borders – US, UK, France -Non-UN document, (May 25, 1950). <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-209951/>
- UN Conference on The Law of Treaties, (Vienna, 26 March- 24 May 1968), Official Records, Summary Records of the Plenary Meetings and of the Meetings of the Committee of the Whole First Session. A/CONF.39/11/Add.1. https://legal.un.org/diplomaticconferences/1968_lot/docs/english/sess_1.pdf

- UN Conference on The Law of Treaties, (Vienna, 26 March- 24 May 1968 and 9 April- 22 May 1969). Official Records, First and Second Sessions. A/CONF.39/11/Add.2. https://legal.un.org/diplomaticconferences/1968_lot/docs/english/conf_docs.pdf
- UN Security Council Resolution 143. (1960 14 July). S_RES_143(1960). <https://digitallibrary.un.org/record/112108?ln=en#record-files-collapse-header>
- UN Security Council Resolution 186. (1964 4 March). S/RES/186(1964). <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20SRES%20186.pdf>
- UzDaily.com (2016). Uzbekistan, Russia sign agreement on development of military-technical cooperation. <https://uzdaily.uz/en/post/37693>
- Varnavas, A. (2004). *History of the Liberation Struggle of EOKA (1955-1959)*. The Foundation of The EOKA Liberation Struggle 1955-1959.
- Vaughn, B. (2007). U.S. Strategic and Defense Relationships in the Asia-Pacific Region. CRS Report for Congress, *Congressional Research Service*, 14-2.
- Vienna Convention on the Law of Treaties. (1969). https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf
- Yates, D. A. (2018). France and Africa. D. Nagar & C. Mutasa (Eds.), *Africa and the World: Bilateral and multilateral international diplomacy* içinde (ss. 95-118). Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-62590-4_5
- Zaupaniotis, A. (2017, 25 Eylül). Cyprus Needs a Real Solution That Will Make it a Normal State, Kotzias stresses at FCAO's event in New York, *Greek News: Greek-American Weekly Newspaper*, 15/678. <https://www.greeknewsline.com/cyprus-needs-a-real-solution-that-will-make-it-a-normal-state-kotzias-stresses-at-fcaos-event-in-new-york/>

EK-1. Atina Temyiz Mahkemesi'nin (*Greek Court of Cassation of Athens*) 21 Mart 1979 tarih ve 2658/79 Sayılı Kararının İlgili Bölümünün Türkçe Tercümesi

Dava Konusu: Türkiye'nin 20 Temmuz 1974'te başlattığı Kıbrıs Barış Harekâtı devam ederken Kıbrıslı Rumlar Yunanistan'dan askerî destek talep etmişleridir. Bu talep üzerine 22 Temmuz 1974'de 15 adet Nord Atlas nakliye uçağı bir Yunan komando birliğı ile Girit'in Souda Havaalanından Kıbrıs'a gitmek üzere havalanmıştır. Uçaklar Lefkoşa Havaalanı'na iniş için alçalmaya başladıklarında, Rum Milli Muhafızları tarafından Türk uçağı sanılarak, uçaksavarlar ile düşürülmüştür. Söz konusu olayda ölenler arasında Onbaşı Evangelos Tsakonas'ta bulunmaktadır. Tsakonas'ın aile fertleri Atina Asliye Mahkemesinde Yunan hükümetine karşı dava açmışlardır. Atina Asliye Mahkemesine açılan 7 Aralık 1976 gün ve 14053/1976 sayılı davada mahkeme 12089/77 sayılı ön kararı ve 1978'de aldığı 14289/1978 sayılı nihai kararı ile davanın kısmen kabulüne karar vermiştir. Atina Asliye Mahkemesi, 22 Temmuz 1974'te Yunan hükümetinin yetkili askerî yöneticilerinin ihmali fiilleri neticesi Kıbrıs'ta ölen Onbaşı Tsakonas'ın anne, baba ve kardeşlerinin destekten yoksun kalmaları ve Tsakonas'ın ölümü nedeniyle yaşadıkları elem ve kederin karşılanması için tazminata hükmetmiştir. Yunan hükümeti temyize başvurarak kararın bozulmasını istemiştir. Atina Temyiz Mahkemesi kararı bozmamış, aksine güçlendirici bir karar vermiştir.^[40] Kararın ilgili bölümünün tercümesi aşağıdadır.

Karar'ın İlgili Bölümü:^[41] “Zürih Antlaşması gereğince, garantör güçler olarak Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, Kıbrıs'ın bir başka devletle birleşmesini veya taksiminin teşvik edilmesine yönelik bütün faaliyetleri engelleme yükümlülüğünü üstlenmişler ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve güvenliğini garanti etmişlerdir. Temmuz ayının ilk on günü zarfında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başkanı Başpiskopos Makarios, Kıbrıs'ta ELYDK ve Rum Milli Muhafız Kuvveti'nde görev yapan bazı Yunan subaylarının Kıbrıs'a ve kendi hayatına karşı plan yaptıklarına ilişkin elindeki güvenilir bilgilere dayanarak, diktatör Tuğgeneral Ioannides tarafından tayin edilmiş olan Atina'daki Androutopoulos hükümetinden, bunların başka subaylarla değiştirilmesini talep etmiştir. Ne var ki herhangi bir resmi cevap yerine, 15 Temmuz 1974 tarihinde, Milli Muhafız komutanı Geonitsis, Tuğgeneral Yannakodimoa ve diğer 102 subayın desteğinde, Ioannides tarafından Makarios'a karşı tertiplenen ve tüm dünya tarafından bilinen darbe gerçekleştirilmiştir.

Darbeciler akılsızca hareket ederek, nihayetinde yanan Başkanlık Sarayı'nı silah kullanarak ele geçirmişler, Başkan Makarios bir mucize eseri ölümden kurtulmuş ve darbeciler, Kıbrıs'ın anayasal statüsünü yürürlükten kaldırarak, 1978'de Lefkoşa Ceza Mahkemesi tarafından iştiraktan cezalandırılan Nikos Sampson'u geçici devlet başkanı olarak atamışlardır. Türkler bu eşsiz fırsattan

^[40] Uğur Bayıllıoğlu, (Mayıs 2012). Bazı Yunan Mahkeme Kararları Işığında Kıbrıs Sorununa İlişkin Düşünceler, *Çankaya Üniversitesi Journal of Law*, 9/1, 47.

^[41] Athens Court of Appeal Civil Division, No:2658/1959, 21 March 1979'dan Türkçeye tercüme edilmiş halini aktaran Bayıllıoğlu, a.g.m., 48.

yararlanarak, 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'a yönelik bir askerî istila başlatmışlardır. Kıbrıs Rum askerî kuvvetleri, ana vatanı savunmaya başlamış ve Atina'dan takviye gönderilmesini talep etmiştir. Bir emrin ardından 22 Temmuz 1974 tarihinde davacıların oğlu ve erkek kardeşi komando kuvvetleri onbaşı Evangelos Tsakonas, silah arkadaşlarıyla beraber, Girit Souda'da bulunan hava kuvvetleri birimine ait askerî bir uçakla gece Lefkoşa Havaalanına varmak üzereyken uçağın iniş pozisyonu aldığı bir sırada Türk uçağı olduğu hatasıyla, havaalanı Kıbrıs Rum Muhafızı tarafından ateş açılmış ve uçağın yere çakılması neticesi, birisi dışında Evangelos Tsakonas dâhil olmak üzere uçaktaki tüm personel, Rum ateşiyle öldürülmüştür."